

II. RÉSZ

ADATTÁR

1. Magyar betlehemes játékok

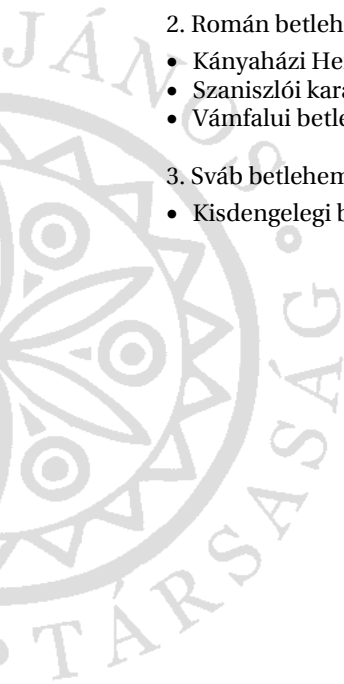
- Túrterebesi betlehemes játék
- Kökényesdi betlehemes játék
- Csedregi betlehemes játék
- Halmi bábtáncoltató betlehemes játék

2. Román betlehemes játékok

- Kányaházi Heródes-játék
- Szaniszlói karácsonyi játék, (Ádám és Éva-játék)
- Vámfalui betlehemes játék

3. Sváb betlehemes játék

- Kisdengelegi betlehemes játék

1. MAGYAR BETLEHEMES JÁTÉKOK

Túrterebesi betlehemes játék

Túrterebesen folyamatosan gyűjtöttünk betlehemes játékot 1991-ben, 1992-ben és 1999-ben, így lehetőség nyílt a játék változásainak a megfigyelésére is. 1991-ben kérésünkre december elején, még a felkészülés időszakában mutatták be játékukat. Akkor a próbákat Popovics Jani bácsi (sz. 1910) irányította, aki a fiatal korában játszott betlehemes játékot tanította a gyermekeknek. A következő évben ezt mutatták be Szatmárnémetiben a Betlehemes Találkózón, s ez a játék került be adattárunkba is. Erre a játékra jellemző az archaikus szöveg, a hagyományos kellékek használata. 1999-ben a játék szerkezete fellazult, időtartama lecsökkent, a szereplők ruhája megújult, már nem kölcsönözték a felszereléseket (bundát, zörgőt, botot, stb.), hanem a szülők segítségével készítették el erre az alkalomra. Kialakult saját kelléktáruk. Ahol lehetséges a szövegben közlöm ezeket a változásokat.

1. Szereplők

1991-ben három betlehemes csoport is járta a falut, szinte azonos játékkal. A szereplők 11-15 éves fiúk, mind római katolikusok és barátok. A csoport vezetője mindig az első pásztor, aki rendszerint jó hangú, bátor és magabiztos fellépésű gyerek. Ő osztja ki a szerepeket is. Az angyalok mindig fiatalabbak, az öregapó szerepét egy magasabb növésű, lomha járású gyermek játssza [12. kép].

Két angyal	(Fischer Ottó, kat., 1981) (Gébel Attila, kat., 1979)
Első pásztor	(Juhász Levente, kat., 1978)
Második pásztor	(Fischer Zsolt, kat., 1977)
Öregapó	(Csihola Gellért Eduárd, kat., 1977)

A szereplők öltözete:

Angyalok: általában ministráns inget viselnek, a paptól kölcsönzik, fehér vászon gatyá, csizma vagy cipő, fejükön papírkorona, amelyre elöl keresztet ragasztanak, különböző színű papír-csillagokat és félholdat. Az előadás közben ők a betlehem mögött állnak. 1999-ben már elmaradt a gatyá és mindenki a saját civil (pl. farmer) nadrágjában volt.

Pásztorok: fehér vászon gatyát viselnek, fehér inget, fekete mellényt, fekete báránycusmát. Lábukon bőrcsizma, kezükben saját készítésű, festett bot, zörgővel ellátva, amellyel a ritmust ütik énekés közben. Korommal bajuszt festenek.

Öregapó: hosszúszerű subát visel, szöszből készült szakállat, amely szinte eltakarja az arcát, fején kucsma. Általában nagyothalló öreg módjára viselkedik, ebből mókás félreértések adódnak, de mindig alkalmazkodik az új helyzethez.

A ruhák és kellékek egy részét a csoport kölcsönkéri, vagy ők maguk készítik.

2. A betlehem leírása

A betlehemet a csoport kérésére évekkal ezelőtt Fenyák András asztalosmester készítette. Az alja deszkából van, az oldalai fenyőfa lécre erősített fehér papír, amire szentképeket, csillagokat rajzoltak tetszés szerint. A betlehem díszítését maguk a betlehemezők végezték. Tetején torony, rajta kereszt. Készülődéskor mindig felújítják, földíszítik, belsejében elhelyezik az előre elkészített kellékeket: jászol benne Kisjézuska-szobrocska, mohába ágyazva bárány-szobrocskák (gipszből), szentképek, gyertyák vagy elemről működő izzók [13. kép]. 1999 karácsonyán már Amerikából származó, porcelán „házi” betlehemben található szobrocskákat helyeztek a betlehembe [14–15. kép].

3. A betlehemes játék menete

A betlehemi játékot karácsony napján (dec. 24), délután három vagy négy órakor kezdik és aznap éjfélig tart. Egy háznál 10–15 percet időznek, majd tovább mennek az előre számításba vett rokonokhoz, ismerősökhöz. Minden csoport a saját tagjainak rokonaihoz, ismerőseihez látogat el és nem fordul elő, hogy két csoport is jelentkezzen ugyanazon a családnál. Sokszor a rokonok már a felkészülés ideje alatt érdeklődnek, járnak-e majd betlehemmel karácsonykor. A bekopogtatást is általában a csoport azon tagja végzi, aki a rokon. Igenlő válasz esetén bemennek. Ha elutasítják őket, a következő évben oda már be sem kéreznének [16–17. kép].

Búcsúzáskor süteménnyel, kaláccsal, borral kínálják a betlehemeseket, fizetségül pénzt várnak és kapnak. Az összegyűlt pénzüsszeget egyenlő részben elosztják.

4. Szöveg és dallam

Beköszöntő: *Beengedik a betlehemet?*

Házigazda: *Igen!*

Angyalok: *(Az angyalok behozzák a betlehemet, leteszik egy székre, megállnak kétfelől és énekelnek. A többiek kint maradnak.)*

Menny -ből an - gyal, e - lő - re, e - lő - re,
 Gon - dolj ju - ha - id - ra, ju - ha - id - ra, nyá - jad - ra,
 Kis - de - de - si há - - - zad - ra,
 Hogy Is - ten meg - áld - jon, ál - le, ál - le - lu - ja,
 Hogy Is - ten meg - áld - jon, ál - le, ál - le - lu - ja.

Első pásztor: (Bejön az első pásztor, megáll a betlehem bal oldalán.)

*Hopp Istók, jó estét, lám én is itten vagyok,
 Olyan hideg van kint, szinte majd megfagyok,
 Derék természetem jól megtekintsétek,
 Amit a szám beszél, azt is megértsetek.
 Bejártam a fél világot: Afrikát, Amerikát,
 Ötször, hatszor változtattam meg a filozófiát,
 Csak így tudtam meg a napok számát.
 De azon ne csudálkozzatok, hogy ily kicsiny bajuszom van,
 (Mutatja a bajuszát.)
 Hisz igazán fiatal legény vagyok.
 Szót nem értek, embert nem ismerek,
 De van nekem kint egy kedves juhász pajtásom,
 Majd az bejön s elmondja miként van a nyáj.
 (Fütyöl egyet s így szól)
 Gyere be, kedves juhász pajtásom !*

Második pásztor: (Bejön a második pásztor, megáll a betlehem jobb oldalán.)

*Mit akarsz, kedves juhász pajtásom?
 Tudod-e, hogy az éjjel nagy csata esett.
 A farkasok felzavarták a nyáját s elvitték az öreg atyus legkedvesebb gidáját.
 Ennek bú elfelejtésére mondjunk egy víg pásztoréneket.*

Pásztorok: (Csak a pásztorok éneklék.)

No-sza, ju-há-szok, kinn a hegy-ek-ben, Nyá-jat ő-riz-nek lent
 a völ-gyek - ben. Hall-já-tok, mit mon-dok
 és ezt cso-dál-já-tok min-de-nek - ben,
 Hall-já-tok mit mon-dok, és ezt cso-dál-já-tok Bet-le-hem - ben.

Második pásztor: (Énekelve.)

Egy szép fé-nyes-ség tün-dök-lött sze-mem-ben, Hogy Krisz-tus szü-le-tett,
 egy an-gyal-szó-zat hal-lat-szott fű-lem-ben. Hogy Jé-zus szü-le-tett,
 já-szol-ba té-te-tett, Bet-le-hem - ben.
 já-szol-ba té-te-tett, Bet-le-hem - ben.

Öreg: (Bejön az öreg, vontatottan, öregesen mondja, megáll a betlehem előtt.)

Titénusz, máktusz, én kedves fiaim, jó hírt hoztam nektek:
 Megvannak juhaim,
 Juhaimnak bezzeg egy szál szőr hija sincs,
 Ti pedig itt benn csak isztok, esztek,
 Az én öreg szakállamról meg is feledkeztek.

Első pásztor: Nem iszunk, nem eszünk!
 Elfáradt kend öregapám, feküdjön le.

Öreg: Bíz elfáradtam, le is fekszem.
 (Lefekszenek mind a hárman, az öreg közepén ráfekszik a botjára.)

Angyalok: Glória!

Első pásztor: Hallja öreg, angyal szól!

Öreg: Hallom, hallom, a réten kakas szól!

Angyalok: Glória! Glória!

Második pásztor: Hallja öreg, ismét angyal szól!

Öreg: Hallom, hallom, a kéményben egy ily szál kolbász lóg!

(Mutatja a háziaknak, milyen hosszú kolbász lóg.)

Angyalok: Glória, glória! Inek Szent Szűz Deusz

Öreg: Óh, nem alhatom, óh, nem nyughatom,
Mert ezek az egyiptomi kísértetek feszt háborgatnak.

Pász-to-rok, kel jünk fel, Ha-mar in - dul - junk el,
Bet - le - hem vá ro sá ba, Ron - gyos is - tál - lés - ká - ba,
Si - es - sünk, ne kés - sünk,
Hogy még e - zen éj - jel o - da ér - hes - sünk,
Mi U - runk - nak tisz - te - le - tet te - hes - sünk.

Vagy egy másik változat szerint:

*Mi nem vagyunk egyiptomi kísértetek,
Mi, mennyei angyalok vagyunk,
S azért jöttünk, hogy nektek nagy
örömet hirdessünk,
Betlehemnek városába siessünk,
Mi Urunknak tiszteletet tehessünk.*

An-gya-lok hir - de - tik, Hogy Mes - si - ás, szü - le - tik,
Itt van tel - jes fé - nyé - ben, Tel - jes szü - le - té - sé - ben,
Já - szol - ban, pó - lyá - ban.

(Az első és a második juhász itt feláll és megint elfoglalja helyét.)

Első pásztor: Jöjjön, öreg, Betlehembe!

Öreg: Hova, hova? Debrecenbe?

Második pásztor: Ne menjen kend Debrecenbe, inkább jöjjön Betlehembe!

Öreg: Elmegyek hát, megnézem, milyen város az a Betlehem.

Pásztorok: (Ének.)

Bet - le - hem - nek vá - ro - sá - ba sí - es - sünk, sí - es -
sünk, Pász - to - rok - kal fris - sen, Mert ma nek - tek szü - le - tett,
Ki em - ber és Is - ten, Ki a vi - lág meg - vál - tó - ja, Mind - nyá - junk sza -
ba - dí - tó - ja, Fá - zik a hi - deg - ben, ál - le - ál - le - lu - ja,
Fá zik a hi - deg - ben, ál - le - ál - le - lu - ja.

Első pásztor: Édes kicsi Jézuskám, hoztam neked aranyat, tömjént, mirhát.

Ezt ajándékul adom neked, áldást kapok érte, jól tudom.

(Miközben mondja, odahajol a betlehemhez.)

Második pásztor: Édes kicsi Jézuskám, hoztam neked szőrből szőtt

kapcácskát, hogy meg ne fázzon kisdéd lábacska.

Ezt ajándékul adom neked, áldást kapok érte, jól tudom.

(Miközben mondja, odahajol a betlehemhez.)

Első pásztor: Hát maga, kend öregapám, mit hozott a kis Jézusnak?

Öreg: Nincs nekem semmim.

Második pásztor: Na, ne hazudjon, kend, öregapám, tegnap még láttam a

zsebében egy szép piros almát, adjuk oda a kis Jézusának.

Öreg: De csak a felét. Segítsetek fiaim!

(A juhások megfogják kétfelől az öreg alatt a botot és felemelik.)

Hol van az a ma született Jézus?

Első pásztor: Ott, ott, öreg, a jászolban!

(Odategy az öreg a betlehemhez és át akarja adni Jézuskának az almát)

Öreg: Édes kis Jézuskám, hoztam neked egy fél piros almát, ezt aján-
dékul adom neked, tudom, áldást kapok érte. Őt imádjuk ví-
gan!

(Odahajol a betlehemhez.)

Ének: (Mindenk.)

Ví - gan zeng - je - tek ci - te - räk, Jé - zus szü - le - tett,
Har - sog - ja - tok, dob s trom bi - ták, Is - ten fi - a - em - ber lett.
A Szfíz küld - te te - hoz - zád, és mé - hé - be fo - ga - dá,
Ezt Gab - ri - el ark - an - gya - la is ál - dott - nak mon - dá,
A - kol - ba, já - szol - ba, fek - szik Jé - zus a já - szol - ba,
Szé - pen nyug - szik a pó - lyá - ban, é - des Jé - zus - kám,
drá - ga pász - tor - kám, É - des Jé - zus - kám,
drá - ga pász - tor - kám.

Első pásztor: Fából kifaragott ez az edény, régen gazdag volt, de most igen szegény, a házi gazda szíveskedjen egy pár aranyat beletenni, de ha nincs aranypénze, megelégszünk egy pár papírpénzzel is.

Mindenki:

No - sza, no - sza, jó gaz - da, jó gaz - da,
Bo - csáss mink - et u - tunk - ra, u - tunk - ra,
Há - zad - ra száll - jon Is - ten ál - dá - sa.

(Az angyalok a betlehemmel elindulnak kifelé, majd a pásztorok és a végén az öreg.)

Kökényesdi betlehemes játék

1. Szereplők

Betlehemezni 11–21 éves gyermekek járnak: a falu felekezeti megoszlásának megfelelően keverednek a csoporton belül a görög és a római katolikusok. A szereplők kiválasztásánál fontos kritérium az életkor (az angyalok mindig a legfiatalabbak), a szereplők termete, hangjuk.

1991 decemberében, szenteste a következő betlehemezők járták a falut.

Első angyalok	(Fisár Csaba) (Szemák Miklós)
Hátsó angyalok	(Fülöp Attila) (Komáromi Jenő)
Bojtár	(Simon Róbert)
Izaiás proféta	(Zelicskovics József)
Szent József	(Fülöp Csaba)
Öreg	(Tóth Zoltán)
Zsidó	(Harangozó Dániel)

A szereplők öltözte:

A jelmezeket ők maguk készítik, megőrzik évről-évre, vagy kimaradás esetén átadják az utánuk következőknek.

Angyalok: fehér szvetter, fehér szoknya, piros szalag a vállon keresztül vetve, a derékon megkötve, a kezükben kard, a fejükön korona.

Izaiás proféta: a vállán „szép díszített ágytakaró”, szakáll, a kezében Evangélium (nagy vaskos könyv), szőszből hosszú haj, zöld korona.

Szent József: a vállán ágyterítő, bajusz, szakáll, hosszú görbe bot, szaloncukorral a végén.

Bojtár: fehér bő gatya, bajusz koromból, a fején fácántollas kucsma, fehér bekecs, 2–3 soros zörgő (zürgő) a vállán, derekán.

Öreg: bokáig érő suba, kucsma, szőszből bajusz, kezében bot, rajta persely.

Zsidó: fekete rongyos nagykabát, fekete rongyos kucsma, gumicsizma, rossz szemüveg, rossz esernyő, hosszú fekete szakáll. Egyik szeme le van ragasztva. A vállán átdobva és a hátán csüng egy nyúl bőr.

2. A betlehem leírása

Több fajta betlehem létezik (több csoport járja egyszerre a falut), 1-3-5-7 tornyú, amelyek kívülről sztaniolpapírral, csillagokkal, keresztekkel vannak díszítve. Belül a padlózatot moha, rajta jászol a gyermek Jézussal, bárányszobrokkal, szentképekkel, karácsonyi üdvözlő képekkel. A betlehem belülről meg van világítva. A kökényesdi és a csedregi betlehemekre jellemző a gondos kivitelezésen kívül az óriás méret. Magasságuk meghaladhatja a másfél métert is [36. kép].

3. A játék menete

A csoportok kialakulását baráti tényezők határozzák meg. A felkészülést a karácsonyi bűjt beálltával kezdik, otthon, házaknál próbálnak. A próbákat a szülők felügyelik, sőt van egy csoport, amelyet maga a görög katolikus lelkész ellenőriz, aki többször is beleszól a játék és az énekstílus kialakításába, ha erre szükség van. Tény, hogy a kökényesdi csoportokra jellemző a katolikus áhitat, fegyelem és a jó hangú szereplők.

A betlehemi játékok bemutatása szent karácsony előestéjén, kb. 4-kor kezdődik, és tart karácsony első napjának estéig. Ez idő tájt igyekeznek minden házat bejárni, sőt ellátogatnak más, szomszédos faluba (Csedreg, Halmi) is. A csoportok jelen vannak a szentmisén is. Ha például karácsony éjjelén a görög katolikus templomban voltak, első napján a római katolikus templomban lesznek. Mivel több csoport is járja a falut, előzőleg általában felosztják azt. Minden házba betérnek, s üdvözlik a családot.

Az előadás alatt a ház lakói mély tisztelettel fogadják és hallgatják a csoportokat, minden család várja a megtiszteltetést. A játék bemutatása után a szereplők pénzt kapnak, mely alkalommal bor, pálinka és tészta kínálgatásra is sor kerül. Karácsony másodnapján, a szentmise után a templomban felolvassák azokat a részösszegeket amelyeket a gyerekek kapnak a kántálás, csillag- és betlehemjárásért, ami igen jelentős összeget tesz ki. Ennek egy része az egyházé.

4. Szöveg és dallam

*Angyal: (A beköszöntő angyal bármelyik lehet az angyalok közül.)
Béke veletek, ami urunk, Izaiás próféta beszélni kíván veletek,
beengeditek?*

Házigazda: Beengedjük!

Izaiás: (Belép, kezében evangéliumos könyv.)

Dicsértessék!

Háziak: Mindörökké ámen!

Izaiás: (Szövegét olvassa az evangéliumos könyvből, az angyal segít neki, fogja a könyvét.)

*Dicsőség a magasban Istennek,
És békesség a földön a jóakarátú embernek.
Eljön majd az idő, mikor becsben lesz,
Zabulon és Neftalin földjén,
A sötétségben ülő nép világosságot lát,
És mindenki áldani fogja,
A pogánynak mondott Galileát.
Nagy öröm lesz, midőn még nem volt soha,
Sem győzelemkor, sem aratáskor,
Mert kisdéd születik és fiú adatik neki.
Csodálatos tanácsadó az erő Istene,
A békességnek nem lesz vége,
Mert mindörökké tart fejedelmi széke.
Neki adja az Úr, Dávidnak a trónját.
Vállára teszi Istennek országát,
Mert Isten fia lesz földi ember,
Midőn elfoszlik szemünkből az ősi szender,
Midőn eljön az a csendes, az a békés, boldog éj,
Mikor az ember nem lehet kevély.*

Angyalok: (Mikor Izaiás szövegének utolsó előtti sorát [boldog éj] mondja, az angyalok kint elkezdenek énekelni.)

Makó Endre

Csön des éj bol - dog éj, A vi - lág ál - ma mély,
Csak a Szűz A - nya vir - raszt még, Fönn a csil - la - gos kék - lő ég.
Nyu - godj, ál - mod - jál szé - pen, Drá - ga kis - de - dem.

(Beköszöntő angyal kimegy, bejön József.)

József: (Meghajolva, öreges módon mondja, az angyalok kint tovább énekelnek, miközben ő beszél.)

*Dicsőség a magasságban Istennek
És békesség a földön a jóakarátú embernek!
József vagyok istenfélő ember,*

Názáreti szegény mesterember,
 Atyám, Dávid földjén Betlehemben,
 Szabad-e egy kissé megpihennem?
 Van-e szívetek, mely a szegényt szánja,
 Mely a szegényben a jó Istent látja?
 Ha nem kell a szegény, hát nézzétek a szentet,
 Melyet boldognak hirdet minden nemzet.
 Künn éjben, fagyban, jó szavakat várja,
 Szent jegyesem szép Szűz Mária.
 Ajtót nyissatok leginkább ennek,
 Kí anyja a boldog mennynek.
 Ha őt sem lássátok szívesen,
 Hát essen meg a szívetek a szegény gyermekén.
 Mert ő a mennyország, s ha rátok mosolyog,
 Ti lesztek az első földön túli boldogok.
 Tegyétek boldoggá első perceit,
 Hogy ne érezze a föld keserveit.
 Ezért kérem hát a Jézuska nevében,
 Fogadjátok őt szívesen és békességben.

Angyalok: (Angyalok énekelve behozzák a betlehemet.)

Makó Endre

An - gya - li gló - ri - a zeng Bet - le - hem fe - lett,
 Nagy fé - nyé - ben ki - nyílt az ég
 Pász - to - rok ör - ven dez ve gyor san út - ra föl,
 A Szűz ma szül - te kis - de - dé,
 szent jós - lat int a föl - ke - lés - re,
 Dá - vid ki - rály jö - ven - dö - lé - sé - re, Föl,

pász - to - rok ke - res - sük föl te - hát

Jé - zust, az ár - va né - pek ó - ha - ját.

(Az angyalokkal bejön az öreg, a bojtár és a zsidó is. A következőképpen helyezkednek el, egyvonalban: Izaiás, zsidó, József, öreg, a betlehem minden sarkán egy angyal [nem teszik le a betlehemet, végig kézben tartják], legbelül a bojtár.)

Öreg: Föl, fiú Miska!

Bojtár: (Ugrik egyet a zörgővel, amely a vállán van.)

Mi az kend öregapám, megvan kend háborodva ?

*Öreg: Megvagyok én biz én háborodva,
Midőn Salamonnal beszéltem,
Megszólalt felettem az angyali ének.
Egy nagy sereg fényes angyalt láttam,
Közülök a legszebbik kiválék,
Bámulám a szikrázó eget,
Fiam hallani lehetett ezeket:
„Nagy örömet hirdetek nektek,
A világnak megváltója született,
Dávid városában,
Rongyos istállócskában,
Siessünk imádni őt,
Ki érettünk az égből a földre jött.”*

Zsidó: (Dadogósan mondja.)

*Úgy lám kend már megint félre fele beszél,
Mint amikor sokat kért azért a rossz birka bőréért.
Én bölcs Salamon is ott voltam,
S mind ezekből semmit sem hallottam.*

*Öreg: Nem is neked szól ez Salamon,
Te így születéltél süketen, vakon,
Neked nem kell mennyei békesség,
Csak olcsó bőr és kóser eleség.*

Zsidó: (Dadogósan)

*Hát már hogy született volna jászolban a Messiás,
Mikor még a palotában is van válogatás.
Ha neki nincs hajléka és bölcsője,
Népünk boldogságát, hogy remélhetjük tőle.*

Öreg: Már mi ehhez balgák vagyunk slajmi,
Én ezt nem tudom megokolni.
Ama szenved, az írva vagyon,
Aki sírt is, örülni fog nagyon.

Bojtár: (Zörget és ugrál.)
Király is volt jó öreg apó,
Istálló pedig nem királynak való.

Öreg: Lehet az fiam, ha megválasztjuk,
Ha támogatva el nem mulasztjuk,
Mert akit ma így megtisztelt az ég,
Annak fiúk hódolni kell mindég.

Izaiás: Szemeteken az ősi szender,
A megváltó nem lesz csupán ember.
Isten is lesz, így van ez megírva,
Isteni jószágát szívében bírva.
Nem jön e világra kincsért, koronáért,
Hanem értünk, az elveszett bárányért.

Zsidó: (Dadogósan.)
Bá-bá-bá-bárányért?
Na, majd csak nékem konkorájon szépen!
Ezer csólen, száz tepsi kalács, egy hordó bor
(vagy: egy pucér tyúk)
Ez kén éppen a Messiástól.
Hát, hogy volna ez így jó?
Hát, hogy élne meg ez rongyos, tetves,
szegény nyúlkupeckedő zsidó?

Öreg: Éppen elég volt, te kajla!
Hanem fiúk, újra zengjen az énekünk hangja:

Makó Endre

Giusto

Az ég és a föld, az ég és a föld Mos - tan ün - ne - pel -
nek An - gyal és em - ber an - gyal és em - ber ví - gan
ör - ven - dez - nek Krisz - tus szü le - tett

Parlando

Is - ten em - ber lett, an - gya - lok di - csé - rik ki - rá - lyok tisz - te - lik

Giusto

Pász - to - rok i - mád - va, térd - haj - va é - nek - lik,

a nagy cso - dát hir - de - tik.

*Adjunk mi hálát, adjunk mi hálát az egek Urának,
Elküldvén fiát az egész világ szabadítójának.*

*Refrén: Világ Megváltója és szabadítója, Istennek fia ó áldott Jézuska,
Az egész földnek és emberiségnek légy oltalmazója.*

Bojtár: (Ugrál és zörget.)

*Fiúk, itt már nincs mit tanakodni,
Isten anglyalt küldött hozzánk tanúskodni,
Mert valóan itt a boldog élet,
Mert értünk Isten emberré lett.*

(Ének közben kiviszik a betlehemet, pont olyan sorrendben ahogy állnak. Az öreg botján lévő perselybe teszik a pénzt a háziak.)

Nyugodtan Makó Endre

Le - szállt az ég di - cső ki - rá - lya

Já - szol - ban fek - szik, rongy ru - há - ban,

Kő - zénk az üdv - nek haj - na - lán

Kí e - get, föl - det al - ko - tá.

Légy üd - vő - zöl - ve szent ka - rá - csony,

Mely föld - re hoz - tad a de - det

S im el mú lik a bűn ho - má - nya

Mert te az üd - vőt hír - de ted.

*Dicséreted örömmel zengjen,
Szerelmes kised Jézusom,
Ajándékot hozok szívemben,
Kérlek, hogy meg ne vond kegyed,*

Refrén:

*Ha szenvedés ér itt e földön,
Keresztem bízva hordozom,
Kérlek, hogy gondolj rám is ott fenn,
Kised Jézusom, Megváltó.*

Csedregi betlehemes játék

A csedregi betlehemesben a szálláskeresés motívuma találkozik a hagyományos pásztorok játékaival. A játék menete, a szereplők öltözete teljesen megegyezik az adattárban ismertetett kökényesdi betlehemes játékkal, ezért ezekre most nem térek ki, csak az új szereplők ruházatát ismertetem, illetve az eltéréseket jelzem. Ezt a változatot az 1980-as években játszották a faluban, nagyobb terjedelme miatt elmaradt. A játékot régi betlehemezők' elmondása alapján, 1991-ben gyűjtöttük. A fényképek 1999-ben készültek, egy hasonló játék során [18–23. kép].

1. Szereplők:

Heródes
Futár
Gáspár
Szent József
Mária
Négy angyal
Öreg
Két pásztor
Ördög

A szereplők öltözete:

- Angyalok: Hosszú, földig érő fehér ruha, piros szalaggal átkötve a vállon keresztül, kezükben piros kard, fejükön henger alakú kb. 20 cm. magas, csillogó korona. A koronára elől piros keresztet, körbe-körbe angyalokat ragasztottak.
- Heródes, Futár és Gáspár ruhája teljesen megegyezik, régi katonaruha, rangjelzéssel, kezükben piros kard. Zakója alatt mindhárom nyakkendőt visel. Heródes és Gáspár koronájára, jól látható módon fel van írva a nevük.
- Mária: Férfi alakítja, egyszerű civilruhájára egy piros vagy bordó mintás ágytakaró (*garnitura*) van terítve. Fején piros vagy sárga kendő, rajta színes korona SZ-M iniciálékkal.
- Ördög: Tiszta fekete ruhában, arcát álarc borítja, szarva és farka van.

A betlehem teljesen megegyezik a kökényesdi játék során ismertetett betlehemmel.

2. Szöveg és dallam

Heródes: (Bemegy, leteszi a perselyt az asztalra.)

Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!

Újságot hirdetek,

Mindennek örömmel,

Örvendetes szép hírt,

Hallottam az éjjel.

Amidőn hallottam,

Elmondom örömmel,

Csak verseimhez legyenek

Figyelemmel.

Dávid király nemzetébül,

Két király adatik,

S méltán tiszteltetik.

Tisztelt Uraim! Társaim kiinn vannak,

Egy szép betlehemet hoztak,

Behívnám őket, mert fáznak.

Mit felel rá jó gazda,

Hírmondónak rája?

Futár: (Bejön.)

Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus

a magas mennyekből,

Ki kegyelmét tartsa s marassza erővel.

Mik nem azért jöttünk ide, hogy komédiázzunk,

*Hanem az Úr Jézus Krisztusról,
Egy szép példát mutassunk.*

(Mikor a futár a szövegének felét elmondta, a betlehemesek kint elkezdik énekelni: „Leszállt az ég dicső királya...”. Bejönnek az angyalok, hozzák a betlehemet, miközben énekelik az „Angyali glória...” kezdetű éneket. Lásd a kőkényesdi játéknál az énekeket. A betlehemet leteszik egy székre.)

Futár: (Térdelve, Heródesnek.)

*Fölséges királyom,
egy új király érkezett.*

Heródes: Ki az új király?

(Bejön Gáspár.)

*Gáspár: Én vagyok első Gáspár király,
aki az arabi tartományokon keresztül jöttem,
Az égen fényes csillagot láttam,
annak jöttem tiszteletére és fölkeresésére.*

*Heródes: Mit beszélsz, hogy te vagy első Gáspár király, midőn tudván
tudod, hogy én vagyok Heródesnek Heródese, királyoknak ki-
rálya, s mivel egy dobantásomra az ég és a föld megrezzen.*

Gáspár: Ha nem hiszed, hallgasd meg Szent József történetét.

Szent József: (Könyörög az ajtón kívül.)

*Fölséges királyom, nyisd meg ajtódat,
Eressz bé, mint szegény jóakaródat.*

Heródes: (Futárnak.)

*Lásd ki, szolgálom, sietséggel, ki meri királyi ajtómat ily késő éj-
jel bátor szívvel zörgetni.*

Futár: (Megy az ajtóhoz.)

*Ki vagy, mi vagy, honnan jöttél? Miféle dolog ez, hogy magad-
nak ezen éjszakára szállást nem kerestél?*

Szent József: (Könyörög megint az ajtóban.)

*Tiberius császár birodalmából jöttem,
Ha szállást kapnék, el se mennék innen.*

Futár: (Mondja Szent Józsefnek.)

Várj, barátom, jelentem a királynak.

Futár: (Heródes elé megy.)

*Fölséges királyom,
egy olyan ember érkezett a te királyi házádba,
ha befogadnád, el se menne innen.*

*Heródes: Isten bizony, szállást nem kapsz,
Nem bánom, ha a város piacán,
Vagy a jég hátán is megfagsz.*

Szent József: *(Heródesnek, kint az ajtóból.)*
Ó, te kemény kősziklához való nemzetség,
Még a pogánynál is van kegyesség,
Hát a te királyi házadnál miért nincs engedelmesség?

Heródes: *(Józsefnek)*
Szavaid szívemet meghatván,
Gyere be egy pár percre melegedni.

(Bejön Szűz Mária az öreg és a két juhász. A juhások lefekszenek.)

Szent József: *Isten áldja meg, felséges királyom.*

Heródes: *Isten hozott, kedves jó barátom!*

Szent József: *Fölséges királyom, fogadj be házadba,
Ezen éjszakára fizetésem szánom számodra.*

Heródes: *Lásd, kedves barátom, az én királyi házamban mennyi sok
vendégem van, ha én téged befogadlak, ezek engem megszól-
nak, így hát királyi házamtól elmehetsz.*

Mária: *Ó, te kegyetlen Heródes, lágyuljon meg a te szíved, ne kergess
ki minket ebben a nagy hidegben.*

Ének: *Juhászim, bojtárim, de elaludtatok,
Ennél a szép nyájnál egyedül hagytatok,
Juhászság, pásztorság, mennyei tanyaság,
ez a szép gazdaság.*

Angyal: *Keljetek fel pásztorok,
Kik juhoktoknál alusztok,
Megszületett nektek is uratok, Jézustok.*

Első pásztor: *Hallod öreg, mit mond az angyal?
Keljünk fel, Betlehembe menjünk el.
(Megrázza az öreg ruháját.)*

Öreg: *Hallom, hallom, ne nagyon rázd a subámat, mert így is elég
rongyos.*

*Az éjjel a sioni hegyen jártam, száz birkára vigyáztam,
a farkasok majd széttépték a subám hátulját.
De ha ez az egyszer fütykös, kétszer fütykös
botom nem lett volna, még a subám hátulját is
széttépték volna a farkasok.*

Első pásztor: *(Az öregnek.)*

*Úgy kell neked, te vén perzselni való disznó,
addig vélem útra nem térsz,
míg egy pohár borravalót nem kérsz.*

(Felállnak a pásztorok és az öreg.)

*Ének: Pásztorok, keljünk fel!
Hamar induljunk el!
Betlehem városában,
Rongyos istállócskába,
Siessünk! Ne késünk!*

*Hogy még ezen éjjel odaérhessünk
Mi urunknak tiszteletet tehessünk.*

Angyal: Lássuk, ki hozott Jézuskának legszebb ajándékot?

Első pásztor: (Odamegy a betlehem elejéhez és letérdepel.)

*Ó, te kicsi Jézus, én vagyok a pásztoroknak legfiatalabb
pásztora, aki a lábát a nyáj után serényen hordozta.
Hoztam neked sajtocskát, fogadd el jószívvel,
más egyebet nem hoztam.*

(Valamit betesz a betlehembe.)

Öreg: (Elmegy a betlehem elejéhez és letérdepel.)

*Ó, te kicsi Jézus, én vagyok a pásztoroknak a legöregebbik
pásztora,*

Aki a lábát a nyáj után cimmegve-cammogva hordozza.

vagy egy másik változatban:

*Hoztam néked aranyalmát,
amellyel megrontod az ördög
hatalmát.*

*Hoztam néked aranyat, tömjént és
mírhát, amivel felszenteled az
ördög hatalmát.*

Ördög: (Kinyitja az ajtót és benyúl.)

*Én vagyok Lucifer, az ördögök királya,
Az ajándékot ne tegyétek a kisdéd elejébe,
Urakká teszlek benneteket ezen a földön.*

*(A két pásztor elébe áll, ő az ajtónál marad. Nem engedik, hogy elvegye az
ajándékot.)*

*Heródes: Ékes vitéz sereg jön napkelet felől,
Két király s egy vitéz tündöklük Betlehem előtt.
De legszebben tündöklük a Betlehem fővezére maga.*

*Gáspár: Köszönöm, uraim, hogy meghallgattátok,
Ezért a nagy égből áldás szálljon rátok,
Mikor eljön az utolsó órátok,
Mennyországba' legyen örökös hazátok.*

*Futár: Fordul a kerék le és fel a talpán,
Múlnak az évek változások után,
Isten tartsa meg házunk gazdáját,
Családostól együtt édes gazdasszonyát.*

*Heródes: Nosza pajtás fogd az ajtót,
Kezedbe a kilincstartót,*

*Hogy a háztól elmeheessünk,
Más helyre is betérhessünk.
(Elmennek.)*

Ének: Leszállt az ég dicső királya... (Lásd a kökényesdi játékot.)

Bábtáncoltató betlehemes játék Halmiban

Halmi nagyközség Szatmár megye északi részén, határátkelőhely a szomszédos Ukrajnába, Kárpátaljára. Hajdanán Ugocsa vármegyéhez tartozott. A betlehemes játék történetében érdekes szerepe van a történelemnek. A játék eredetileg Aklihegyről, Kárpátaljáról származik. Aklihegy Halmival szomszédos település a határ másik oldalán. A játékban szereplő bábtáncoltató édesapja, Nagy Mihály, 1942-ben, mikor a térség Magyarországhoz tartozott, elszegődött Aklihegyről Halmiba cselédnek. A háború befejeztével, a határok lezárásával Halmi Romániához került, így itt rekedt és letelepedett. A játék sokáig szunnyadt, míg 1961 karácsonyára a „*a fiúk kérésére*” felújította, majd folyamatosan 1988-ig játszották, amikor az eredeti betlehemet eladták egy szomszéd faluba. Mi 1991-ben gyűjtöttünk először, az adatok ezt az állapotot rögzítették. Nagy lendületet adott a csoportnak, hogy a budapesti Néprajzi Múzeum meghívására, 1992 decemberében ezüstvasárnap bemutathatták játékukat Budapesten is. Felújították ruháikat, kellékeiket, s visszatérve a faluban *megbecsült* emberek lettek.

1. Szereplők

A szereplők Halmi szegényebb rétegéhez tartoznak, mind rokonok, idegeneket nem engednek maguk közé. A játék újraindításának és családon belül tartásának – így a pénzt csak maguk között osztják el – egyik fő motivációja a pénzszerzés. A szereplők kiválasztásában a vallás és az életkor nem játszik szerepet, találunk közöttük reformátust, katolikus, ortodoxot, a legfiatalabb 21 éves, míg a legöregebb, a bábjiacintó 42 éves [24. kép].

Angyal vagy beköszöntő	(Varju János, ref., 25 éves)
Első bojtár vagy Titiri bojtár	(Dankai Mihály, ref., 23 éves)
Második bojtár	(Vereczki Mihály, római kat. 21 éves)
Első pásztor	(Nagy Mihály, ortodox, 25 éves)
Második pásztor vagy Pali pajtás	(Vereczki János, római kat. 26 éves)
Öreg	(Oláh József, ref. 29 éves)
Ördög vagy Bóka	(Varga Sándor, ref. 24 éves)
Bábtáncoltató vagy bábjiacintó	(Nagy László, ortodox, 42 éves)

A szereplők öltözete:

- Angyal:** fehér köpeny, a derekán vörös övvel átkötve, egyszerű fehér ing, bőrcsizma, fehér papírból készült süveg, rajta kereszt. Öltözékéhez tartozik egy ezüst színű kard.
- Két bojtár:** fehér, bő gatyka, fehér ing, fekete mellény, bőr csizma, kalap. Koromból bajuszt festenek. Ők viszik a betlehemet.
- Két pásztor:** Ruhájuk hasonlít a bojtárok öltözetéhez, kezükben kampós botot tartanak.

Öreg: Subát visel, fején kifordított báránykucsma, kenderből szakáll, fekete szemüveg. Lábán bőrcsizma, kezében bot, rajta fából egy nagy persely. Zsebében vöröshagyma.

Bábtáncoltató: rendes ünnepi ruhában.

Ördög: fekete, rongyos kabát, kormos arc, pirosra festett száj, haját fekete, átlátszó harisnya borítja, fekete farok, tarisznya, kezében korsó, övére erősített palack a pálinkának. Kezében kétágú villa. A játék során körbe sétál, felügyel, soha nem szólal meg.

2. Kellékek

A játék során használt betlehemet és a bábokat a bábtáncoltató Nagy László készítette, aki megrendelésre még másoknak is készített betlehemet, vagy eredeti nagyságban, vagy kicsinyített formában.

A betlehem leírása:

A betlehem fenyőfából készült, háromtornyos templom alakú, a középső része magasabb. Mindhárom tornyán kereszt. Oldalát fakeretre erősített, színes piros, kék papírból képezték ki. A színes papírt kartonnal bélelték, ebbe csillagokat vágtak, ezek a betlehem megvilágításakor világítanak. A betlehemem egy évszám, 1988 található, akkor készítették ezt az újat, mert a régít eladták a szomszéd falu legényeinek!. Régebben gyertyával világították meg, most egy kis égővel és elemmel. A betlehem alján vájatok találhatóak, ebben mozgatják a bábokat [25.kép], elől egy félkör alakú kivágás, itt látható a bábok játéka. Hátul egy bábtartó van kiképezve, itt található a bábok színrelépésüknek sorrendjében. A betlehemben egyedül a harangozó báb található, rögzítve, kezében madzag, ami egy kis haranghoz vezet. A harangot a bábjácintó a játék során megszólaltatja. A betlehem méretei: hossza 110 cm, magassága 110 cm, szélessége 45 cm.

A bábok leírása:

Egyszerű, nyeles bábok, kézi faragással készültek, kb. 30 cm-es nagyságú fafigurák, rongy ruhában, szemük, szájuk, orruk fekete és piros ceruzával van megrajzolva. Összesen hét báb van [26. kép].

Két pásztor: öltöztetük hasonlít a pásztorok ruházatához, fehér ing, fekete mellény, kalap, bajusz.

Halál: tiszta fehér ruhában, jobb kezében kasza (egy kanál nyeléből kiképezve).

Ördög: tiszta feketében, szarva és farka van.

Heródes: piros ruha, piros rajzolt haj. A fejét a báb testébe bevett szeg tartja, bőrdarab biztosítással.

- Miklóska: piros ruhában, kezében bádogedény, ide teszik a háziak a pénzt, cigarettát.
- Harangozó: egyedüli báb, amely rögzítve van a betlehemben, fekete kabátban, kezében madzag s ez egy csengőhöz van erősítve.

A bábok mozgatásának technikája

A betlehemet a bojtárok beviszik a házba s a háziak által előre elkészített székre teszik, úgy, hogy a bábjácintó jól aláférhessen a kezével. A bábjácintó a betlehem mögé térdel, a bábokat szereplésük sorrendjében rendbe teszi a bábtartóban. Amikor rá kerül a sor, nyelüknél fogva bevezeti a bábokat a betlehem alján erre a célra kiképzett, négyzet alakú lyukba. Egyszerre dolgozik a két kezével, két oldalról egyidőben vezeti be a bábokat, melyek a színen találkoznak [27. kép].

3. A betlehemes játék menete

A készülődést december közepén kezdik, az egyik pásztor házában, mert ott nagyobb hely van. Egyébként egész évben ott őrzik a gondosan nagy műanyag zacskóba becsomagolt betlehemet, felakasztva, nehogy az egerek kárt tegyenek benne. Tekintettel arra, hogy a csoport összeforrt, a tagokat csak rendkívüli esetben cserélik (betegség, katonaság, börtön), a próbák nem okoznak igazán nagy gondot. Helyes kiejtésre, hangsúlyozásra, az énekek dallamára igazából nem figyelnek, csak szövegrögzítésre. A próbákat tekintélyétől és életkorától fogva a bábjácintó felügyeli.

Szenteste, jellegzetes felállásban – elől az angyal, majd a bojtárok a betlehemmél – előre meghatározott házakhoz indulnak. Reggelig járnak amikor a csoport egyik tagjánál megállnak, reggeliznek, a kapott italt elfogyasztják, a pénzt elosztják egyforma arányban.

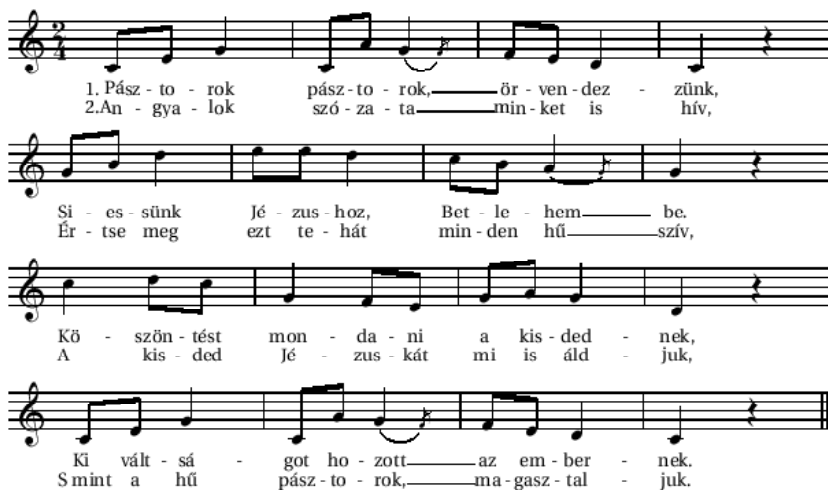
4. Szöveg és dallam

*Angyal: (Kopogtat, belép a házba.)
Ez karácsony estéjén Jézust imádjátok,
Mert az Atyaisten elküldött hozzátok.
Szerelmes, Szent Fiát ti is imádjátok,
Áldás és békesség bőven szálljon rátok.
Bejöhet a betlehem?*

Házigazda: Igen!

(Bejön a két bojtár és a bábtáncoltató énekelve. A két bojtár behozza a betlehemet és leteszi a székekre, és megállnak kétfelől.)

Lassan

1. Pász - to - rok pász - to - rok, — ör - ven - dez - zünk,
2. An - gya - lok szó - za - ta — min - ket is hív,

Si - es - sünk Jé - zus - hoz, Bet - le - hem — be.
Ér - tse meg ezt te - hát min - den hű — szív,

Kö - szön - tést mon - da - ni a kis - ded - nek,
A kis - ded Jé - zus - kát mi is áld - juk,

Ki vált - sa - got ho - zott — az em - ber - nek.
S mint a hű pász - to - rok, — ma - gasz - tal - juk.

Első pásztor: (Bejön az első pásztor, megáll a betlehem előtt.)

*Hopp Istók, jó estét, lám én is itt vagyok,
Oly hideg van kinn, szinte majd megfagyok.
Bejártam azóta Ázsiát, Afrikát,
Hetvenhétyszer megtanultam a filozófiát.
Ha nem hiszitek, kérdezzétek meg uram-öcsémről
Karácsony éjszakáján.
Gyere be, te Pali pajtás!*

(Bejön Pali pajtás vagy második pásztor.)

Pali pajtás: (Döbönt egyet a botjával.)

Szevasz, te pajtás.

(Kezet fog az első pásztorral, és megáll vele szemben.)

Első pásztor: Te vagy az a makkfás?

*Pali pajtás: Én vagyok, jó pajtás, bezzeg van is károm,
Megtréfált a farkas, a lelki jó barátom.
Odavan az éjjel vezérjuhom, három,
Megállj te farkas, mert bosszúdat állom.*

Első pásztor: (Döbbit a botjával.)

*Tőlem is elkapta a vezéri bakot,
Amely a hegyek közt egyes-egyedül lakott.
Tőlem a keresztnél elmaradott,
Cserfeli farkas véle elkullogott.
Megállj, te farkas, mert bosszúdat állom!
Hát az öregapánkat hol hagytad?*

Pali pajtás: (Döbbit a botjával.)

*Hegyes erdő mélységében sánta lábát fájlalja,
vén derekát nem bírja.
Utunk közben egy bakkecskétől úgy megijedtünk,
Hogy szegény öregapánkat is szem elől tévesztettük.
No de se baj, egyet-kettőt döbbitünk (döbbit a botjával),
fütyintek (fütyöl), ama juhászok módjára,
Ő is megérkezik a szívem fájdalmára.
Gyere, te vén szatyor, jól tartunk itt,
Bottal, borral, báránypecsenyével
Csak hogy vetekszünk az üres tömlővel.*

(Bejön az öreg és az ördög. Az öreg megáll a betlehem és az első pásztor között, az ördög sétál körbe-körbe a szobában, ijesztgeti a gyerekeket.)

*Öreg: Ó, Istenem, Istenem, hogy is jöhettem erre a ribincskes helyre,
Mikor nem is szándékoztam jönni Betlehem mezejére!
Há vajon ki viseli gondját apró kecskéimnek,
Hogy a vadak ne szaggassák őket ízről-ízre?
Nesze te kis Jézus, hoztam neked egy nagy fű vereshagymát,
(Mutatja a betlehem felé.)
Hogy ezzel rontsd meg az ördög legnagyobb hatalmát.*

Első pásztor: Hallja-e kend, öregapám, tud-e olvasni?

*Öreg: Hogyne tudnék, fiam, mikor 66 gimnázium fala mellett jártam
el egy nyáron, de benne sose voltam.*

Első pásztor: Olvassa el, mi van a betlehem elejére írva!

Öreg: Három fertály zöldre, feküdjünk a földre.

*Mind: Ha a földre lefekszünk, többé juhászok nem leszünk.
Legyen meg a te szent akaratod.*

(Az öreg lefekszik a földre jobb karjára támaszkodva, a botja lefektetve mellette. A bábtáncoltató a két pásztorbábot előkészíti a betlehemben.)

Élénken

Ju - há - szim, paj - tá - sim, jaj, de el - a - lud - ta - tok,
 En - nél a szép nyá - nál csak e - gye - dül hagy - ta - tok,
 Ju - hász - ság, pász - tor - ság, me - ze - i ta - nya - ság, Ez a szép gaz - da - ság.

(Az ének ideje alatt a két pásztor a botjával üti a ritmust. A bábtáncoltató a két pásztert táncoltatja a betlehemben. Megszólal a csengő a betlehemben.)

Angyal: *Glória!*

Első pásztor: *Hallod, öreg, angyal szól!*

Öreg: *Hallom, hallom, hogy a réten a kakas szól.*

(Megszólal a csengő a betlehemben.)

Angyal: *Glória!*

Első pásztor: *Hallod, öreg, angyal szól!*

Öreg: *Hallom, hallom, hogy karácsony éjszakáján káposzta rotyog a fazékban,
 Kolbász kukorékol a kéményben, pálinka hallgat az üvegben,
 ugye fiam neked nem adnak belőle.*

(Pali pajtás átteszi a botját az öregnek.)

Első pásztor: (Döbbit a botjával)

Hallgass, te vén, ebugatta, farkasordította.

Hágom a lábom derek szép szakálladra,

(Hármat üt a Pali pajtás botjára.)

Rakom botom mindkét oldaladra!

Hátadot, hasadot ezzel lapogatom.

Tudom, megvakarod, még a rókatáncot is eljárod!

Aludj, te vén szatyor, úgyszincs semmi hasznod!

Élénken

Ti - ti - ri boj - tár, ug - rodj tal - pod - ra,
 Nem lé - szen sem - mi gon - dod nyá - jad - ra,

A - mott egy dom-bocs - ka, meg - ell - ett ju - hocs - ka, S vedd vál -
 lad - ra s vidd az ól - ba. Pász - to - ri
 tár - sim, új hírt mon - dok, új hírt mon - dok,
 Gyer tek ve - lem, csu - dát lát - tok, csu - dát
 lát - tok, Mert a Szent Szűz az éj - sza - kán,
 az éj - sza - kán, Gyer - me - kecs - két szült a
 szé - nán, a szal - mán. Űd - vöz légy, szép gyer - me - kecs - ke,
 gyer - me - kecs - ke, Bet - le - he - mi her - ce - ge - cs - ke, her - ce - ge - cs - ke,
 É let u - tán mit é - lünk, mit é - lünk, Légy meny - nyek ben
 ve - zé - rünk, ve - zé - rünk, Úgy, úgy, úgy, Te kis Jé zus, jól a -
 ludj. Haj, haj, haj, Úgy re - pülj el, mint a raj.

Ének: *Élet után mit élünk, mit élünk,
Légy mennyekben vezérünk, vezérünk.*

(A bábtáncoltató az ének ideje alatt táncoltatja a két juhász bábót.)

*Úgy, úgy, úgy,
Te kis Jézus, jól aludj,
Haj, haj, haj,
Úgy repülj el, mint a raj.*

Heródes (báb): *(A bábtáncoltató előkészíti Heródest és a halált. Elváltoztatott, vékony hangon mondja.)*

*Én vagyok Heródes, Heródes a zsidók királya,
Nálamnál nagyobb urat nem ismérek,
Nincs is az a legény, akitől én félek.
Még csak a haláltól (vagy: házigazdától) sem félek.*

Halál (báb): *Óh, te Heródes, Heródes, hisz hagyd fenn te már minden kereskedésedet, minden gyűrűskedésedet, mert te már az enyém vagy.*

(A halál lefejezi Heródest, az ördög pedig elviszi. Néha a bábtáncoltató kilöki, kidobja a szobába az ördögöt, hogy megijessze a gyerekeket.)

Miklóska (báb): *Miklósának pénzt, pénzt, gyertyáralvól!*

(A háziak a dobozkájába pénzt, cigarettát tesznek.)

Első pásztor: *(Döbbint)*

Mondja kend, öregapám, tud-e imádkozni?

Öreg:

Tudok, fiam, állj odébb!

(Megüti az első pásztor vagy Titiri bojtárt)

*Lágy cipő, pecsenye, gulyáshús, kétrét kolbász,
egy kulacs bor, belémcsúszna ha vóna!*

Első pásztor: *Nem úgy, öreg, nem úgy!*

Öreg: *Hát hogy, fiam, taníts meg!*

Első pásztor: *Mondjad öreg „Atyának”!*

Öreg: *Vessem le ezt a rongyos gatyámat? (vagy subámat)*

(Egy másik változat szerint:)

Én is fia voltam az apámnak!

Első pásztor: *Nem, nem, öreg Atyának.*

Öreg: *Igen, igen, Atyának.*

Első pásztor: *Mondjad öreg „Fiúnak”!*

Öreg: *A fiúk, a fiúk odakint a juhokkal vannak!*

Első pásztor: *Nem, nem, öreg „Fiúnak”!*

Öreg: *Igen, igen, Fiúnak!*

Első pásztor: *Mondjad öreg „Szentlélek”!*

- Öreg: *Szentebb az én huncut lelkem, mint a tietek!*
- Első pásztor: *Nem, nem, öreg, Szentlélek!*
- Első pásztor: *Mondjad öreg, „Istennek”!*
- Öreg: *Óh, de csípnek a tetvek, még a gazdasszonynak is adnék vagy hatvanhatezret.*
(Egy másik változat:)
István pajtás, adj két krajcárt, a harmadikat egy pohár pálinkára, hadd igyunk egyet juhászok módjára.
- Első pásztor: *Nem, nem, öreg, Istennek.*
- Öreg: *István adja azt nekem!*
- Első pásztor: *Mondjad, öreg „nevében”!*
- Öreg: *Bújjak a betlehembe ?*
(Az öreg be akar bújni a betlehembe.)
- Első pásztor: *Nem, nem, öreg, csak maradj.*
- Első bojtár: *Bajusszom csorgóra!*
- Második bojtár: *Pálinka is jó volna, ha a gazdasszony adna.*
(A gazdasszony tölt pálinkát, az ördög üvegébe.)
- Öreg: *(Döbbint.)*
Pénzt vár ez az erszény, (Megüti az erszényt.)
Kőből vagy fából kifaragott
Százesztendő's edény.
Ennek csak a díja,
Tízes, húszas, százas.
Ki a mi erszényünkbe nem téssen,
Igen nagy kára leszén. (Döbbint.)
Látom, a gazdasszony inti a szép lányának,
Töltsön egy pohár borocskát a juhászok számára.
Megisszuk borát, letesszük poharát,
Kívánunk sok-sok karácsony éjszakát.
(Egy másik változat:)
Megisszuk poharát, letesszük borát,
Kívánunk sok-sok karácsony Éjszakát.
(Amikor ezt a változatot mondták, nem ittak)
- Bábtáncoltató: *(Az öreg beszéde alatt, Miklóska bábbal kéreget.)*
Miklósának pénzt, pénzt, gyertyáralalót.
- Pali pajtás: *Nosza pajtás, fogd az ajtót,*
Vagy pedig a kilincstartót,
Mert mi innen eltávozzunk,
Boldog ünnepeket kívánunk!

Mérsékelt

No - sza te - hát, jó gaz - da, Bo - csáss min - ket u - tunk - ra,
Há - zad - ra, ma - gad - ra, száll - jon Is - ten ál - dá - sa.

(Kimennek.)

2. ROMÁN BETLEHEMES JÁTÉKOK

Kányaházi Heródes játék

Kányaháza román község az Avasban, hajdanán görög katolikusok, most többségében ortodoxok lakják. Először 1991-ben gyűjtöttünk, majd folyamatosan 1992-ben, 1999-ben. Szenteste több betlehemes csoport is járja a falut (1991-ben három, 1998-ban már csak egy, 1999-ben megint három). A csoport tagjai 15–18 éves legények, kivéve az angyalokat, akik mindig kisebbek (10–12 évesek). A csoportok baráti alapon szerveződnek, csoporton belül keverednek az ortodoxok és a görög katolikusok. Kányaházán a játék előkészítésében, a próbák irányításában, az egész betlehemezés lebonyolításában fontos szerepet játszik az a tény, hogy a ruhák, a kellékek magántulajdonban vannak. Kb. 5 ilyen tulajdonos létezik a faluban, főnöknék (şef) nevezik őket, akik hajdanán, fiatal korukban szintén betlehemesek voltak; de olyanról is tudunk, aki az apjától örökölte az egész eszköztárat. A ruhákat és a kellékeket gondosan, nagy műanyag zsákokban bekötve őrzik, gondozzák, időnként szellőztetik [28. kép]. December elején a betlehemes csoport megkeres egy ilyen tulajdonost s megegyeznek, mennyiért is adja bérbe a ruhákat arra az évre. Általában meghatározott ára van, hiszen, ahogy látni fogjuk, a bevétel fele az egyházá, s általában a fennmaradt összeg fele az alku tárgya. Ezután a csoport irányítása teljesen a tulajdonos hatáskörébe tartozik, az ő érdeke is, hogy a fiúk jól tudják a szerepeket, minél több házhoz menjenek. Ő lesz az, aki, miután a betlehemezők előadták a játékot és kimentek a házból, bennmarad és elveszi a pénzt, pontosan felírva egy füzetbe, ki mennyit adott. Ha a csoportot fényképezik, a képen ő is mindig rajta szerepel. A betlehemesek szenteste délutánján (kb. 3 órakor) találkoznak valahol a faluban, még egyszer elpróbálják, *összemongyák* a szerepeket s elindulnak. Úgy tervezik útjukat, hogy a falu végén kezdik, a távolabbi házaknál, *ahol rossz az út, ahol sár van*, hogy itt még világosságban végezzenek, hogy ne sározzák össze magukat. Csak lányos házakat keresnek fel, de igazából a háznál található a lány egész rokonsága, barátnők, mert összegyűlnek erre az alkalomra. A lányok már jó előre (egy-két héttel hamarabb) meghívják a betlehemeseket, akik pontosan felírják egy füzetbe a majd sorra kerülő házakat. A házban csak rövidített szöveget mondanak, hogy minél több helyre eljussanak. Éjjel 2–3 óráig járnak, s ahol abbahagyták, ott folytatják másnap délután. Karácsony napján (dec.25) a csoportok mind részt vesznek a misén, kitüntetett helyen, az oltárnál állnak és kántálnak. Ilyenkor hirdeti ki a pap, hogy melyik csoport mennyit adományozott a templomnak. Templomozás előtt és után a templomtérben, a falubeliek nagy meglepedésére részleteket mutatnak be a betlehemes játékból, általában azt a részt, ahol a papok is szerepelnek, s ez nagy derűre ad okot a helybeliek körében.

A játék során betlehemet nem használnak, de régebben volt betlehemük is.¹

1. Szereplők

Két angyal, juhász, két katona, Heródes, Gáspár, Menyhért, Boldizsár, papok. A juhászok és a papok száma változhat [29. kép].

A szereplők öltözete:

Angyalok: Két angyal van, az első vagy a beköszöntő (Ínger Vestitor) és a második, akit egyszerűen csak angyalnak (Ínger) neveznek. Ők mindig a legfiatalabb szereplők. Öltözetük öltönyruha teleaggatva gyöngyökkel (a gyöngyöket a lányoktól kéri kölcsön erre az alkalomra), gyöngyökkel díszített kalap, kard. Ruhájuk piros-sárga-kék nemzeti színű szalaggal van átkötve.

Katonák: Két katona szerepel (primul soldat, al doilea soldat), ruhájuk a régi kék rendőrruha, színes gyöngyökkel díszítve, tányérsapka. Ruhájukon jelvények, régi kitüntetések, kezükben puskák. Napszemüveget viselnek.

Heródes és a három király (Irod, Baltazar, Melchior, Gaspar): Gyöngyökkel feldíszített, régi, katona vagy rendőrruha, díszes rangjelzésekkel; a legcifrább Heródes öltözete. Kezükben kard. A ruhájuk annyira egyforma, hogy csak játék közben, csak a szöveg alapján lehet őket megkülönböztetni. Ruhájukon nemzeti színű szalag, kezükben kard [30. kép].

Papok: Díszes, román nemzeti szalaggal átkötött palást fedi ruhájukat, rojtos cilinder a fejükön, kezükben kereszt és szentkönyv. Napszemüveget viselnek. Általában 4-5 pap van.

Pásztor: A vidéken honos csobán (cioban) viseletében, hosszúszerű guba, arcát maszk takarja [31. kép], szarva van. Kolompokat akasztanak rá, ezeket a játék során zörgeti. Kezében bot van.

2. A játék menete, szöveg és dallam²

Ínger vestitor:

(A nyitott ajtóból bekiáltja az angyal)

*Cristos s-a născut,
Noi cu viflaim venim,
Că lători să vă vestim,
Că-n orașul cel frumos,
Astăzi s-a născut Cristos.*

Ne primiți la Dumneavoastră?

Gazda:

Primim.

Beköszöntő angyal:

*Krisztus meg született,
Mi eljöttünk magukhoz,
Betlehemmel hirdetjük,
Abban a szép városban,
Ma megszületett Krisztus.*

Fogadják a betlehemet?

Házigazda:

Igen fogadjuk!

(Bejönnek ilyen sorrendben: angyalok, papok, első katona, Heródes, második katona, királyok, csobán s közben énekelnek. A papok leülnek a szobában az asztalhoz. Heródes megáll a szoba közepén, jobbról s balról van két oldalán egy-egy katona, vele szembe áll a három király.)

Toți:

Mind:

(Az ének során a papok a feszülettel a kezükben ütik a ritmust, a csobán ug-rál)

Ce ve - de - re mi - nu - na - ta În vi - la - im
Mer-gând Io - sif cu Ma - ri - a - a. În Vi - la - im

ni sa - ra - tă, Ce - rul stră - lu - cea, În - ge - rul ve - nea
să sen - scri - e Într - un mic să - laș, În a - cel o - raș

Pe o ra - ză cu ra - tă.
Sa năș - cut Me - si - a.

(Ce vedere minunată,
În Viflaim ni se-arată,
Cerule strălucea,
Îngerul venea,
Pe-o rază curată.
Mergând Iosif cu Maria,
În Viflaim să se-nscrie,
Într-un mic sălaș,
În acel oraș,
S-a născut Mesia.)

(A papok leülnek az asztal köré.)

Primul soldat:

Crailor, voi de unde veniți?
Voi pe unde călătoriți?
Voi pe cine căutați
și de cine voi întrebați?

Melchior:

Noi venim din răsarit,
Căci nouă ni s-a vestit,
Că-n această parte, și-n acest
ținut s-ar fi născut un cocon
tânăr împărat, Mesia adevărat.

Milyen nagyszerű e látvány,
Betlehemben csoda történt,
Ragyogott az ég,
Agyal szállt közénk,
Ragyogó fény sugarán.
Indult József és Mária,
Betlehembe iratkozni,
Egy kis hajlékban,
Ott a városban,
Megszületett Jézus.

Első katona:

Királyok, honnan jöttök,
hová mentek,
Utatok során kit kerestek?

Menyhért:

Keletről jövünk, mert hírért vettük,
Hogy itt ebben a tartományban,
Született a fiatal király,
Maga a Messiás.

Primul soldat:

*Crailor, veniți până la împăratul
Irod, ca lui de știre să-i dați,
Voi pe-aice ce căutați ?*

Gașpar:

*Să mergem să câștigăm
Și de Irod să-ntrebăm,
Că el ne va ști 'ndrepta
Unde s-o fi născut Mesia,
Du-te spune-i că venim,
Numai ne mai socotim.*

Primul soldat:

*Înălțate împărate,
S-a lățit vestea-n cetate,
Căci pe-aicea au venit,
Trei crai de la răsărit
Și câștigă neconținut,
Dar nu știu unde ar putea
să se nască,
O rază de viață cerească,
Un cocon tânăr împărat,
Mesia adevărat.*

Irod:

*Cine, și de unde sunt?
Ce caută pe acest pământ?
Cum cutează a-mi fa întristare,
și mărunț în cercetare.
Ia mergi și caută-i să vină, să-mi
de-a seama !*

Primul soldat:

*Crailor, puternicul Irod,
De la sine vă roagă,
Iute să veniți cu mine,
Că el multe voști spune
Despre astă mare minune.*

Înger:

(Kardjával a csobánra mutat.)

*Mărire în cel de sus,
Nașterii tale Isus.
Pe pământ pace să fie
și între noi bună frăție.
Scoală cioban, nu dormi*

Első katona:

*Királyok, gyertek Heródes
színe elé, és neki elmondjátok,
kit kerestek, mi járatban vagytok.*

Gáspár:

*Megyünk örömmel,
Megkérdezzük Heródest,
Mert az ő segítségével,
Megleljük a kisdedet.
Mondd neki, érkezünk,
Csak még tanakodunk.*

Első katona:

*Fenséges uralkodó,
Elterjedt palotájában a hír,
Mely szerint országát
A három keleti bölcs király,
Széltében-hosszába vizsgálja át.
A királyok türelmetlenek és
afelől érdeklődnek,
Vajon hol van az a hely,
Ahol az ifjú király képében,
a Messiás született.*

Heródes:

*Kik ők és honnan jöttek?
Országomban mit keresnek?
Engem keseríteni merészelnék?
Indulj, keresd őket meg,
a színem előtt tüstént
jelenjetelek meg!*

Első katona:

*Királyok, hatalmas Heródes
Ő maga kéret titeket,
Gyorsan a színe elé lépjetelek,
Mert ő mindent bír és érez,
Erről a csodáról is beszélhet.*

Angyal:

*Hála a jóságos Úrnak,
Kí nekünk Jézust adta,
A földön béke legyen,
és testvér a testvért szeresse.
Ébredj csobán, ne aludjál,*

somnul nu-ți va folosi!
Uite, cerul luminos,
îngerii coboară -n jos
la nașterea lui Cristos.

Irod:

Crailor, voi de unde veniți?
Pe unde voi călătoriți?
Voi pe cine căutați?
De cine voi 'ntrebați ?

Melchior:

Înălate împărate,
Venim la ' tale palate
Și l-această împărăție
Pentru o mare bucurie.

Irod:

Ce bucurie așa mare,
Să -mi facă mie-ntristare
Căci în țărișoara mea,
Nu cunosc pe nimenea,
Împărat sunt singurel
Și fac totul ce vreau eu.
Iar voi de nu veți asculta,
Prafși pulbere voi fi.

Melchior:

Chiar din Persia am venit,
Că am dorit ca să -l găsim
Pe împăratul împărăților
Și pe domnul domnilor,
Căci nouă o stea ni s-a arătat
la răsărit
Și noi după ea până aici am venit
și acum n-o mai vedem și
de-aceea căștigăm.

Irod:

Voi trei crai din răsărit
Voi la mine ce ați venit,
Căci în țărișoara mea
Nu cunosc pe nimenea!
Împărat sunt singurel,
Și fac totul cum vreau eu,
Iar dacă mă veți enerva,
Prafși pulbere voi fi.
Of, tu crai cu agale pas,

ez nem az alvás ideje már!
Nézd, az ég megnyílik,
Angyalka ereszkedik,
Krisztus megszületik.

Heródes:

Királyok, honnan jösztek,
hová mentek,
Utatok során kit kerestek?

Menyhért:

Fenséges uralkodó,
Érkezőnk palotádba,
Ebbe a birodalomba,
Hogy örömhírt közöljünk.

Heródes:

Mi nektek az a nagy öröm,
Mely nekem bánat és üröm,
Ebben a birodalomban,
Király vagyok csak magam,
Más hatalmát nem ismerem,
'mit akarok azt cselekszem.
Engedelemre intelek,
Másként megsemmisítelek.

Menyhért:

Perzsák földje a mi hazánk,
Messziről indultunk tehát,
Keressük az urak urát,
Királyoknak a királyát.
Csillag vezérelte utunk,
Fényét követve ballagtunk,
Homályba vész fénye itten,
Itt tehát a keresett kisdéd.

Heródes:

Keletről jött királyok,
Engem miért zavartok,
Ebben a birodalomban,
Király vagyok csak magam,
Más hatalmát nem ismerem,
Mit akarok, azt cselekszem,
Engedelemre intelek,
Mert por és hamuvá teszek.
Ó te bölcs, keleti király,

Ce-ai venit din rășărit,
Peste-al meu ținut mare,
Ca să-mi faci mie întristare,
Dup-o stea ce te-a condus,
Și la mine s-a ascuns.
Dar nu aveți voi întristare,
Când vedeți acest palos,
puternic și mare,
Care poate capul jos
să vi-l reteze ?

(Összeüitük a kardjukat)

Gaspar:

Noi, împărate, am venit,
Tocmai de la rășărit,
Și nu aveam noi întristare, nici
De-al tău palos puternic și mare.
De voești a ne-asculta,
Puținel încă vom sta,
Să spunem cu adevărat,
Lucrul ce ni s-a-ntâmplat,
Că-n rășăritul cel vestit,
Nouă o stea ni s-a ivit,
Și nimeni nu știe a spune,
Despre asta mare minune,
Decât un astronom Baltazar,
Având și el din cer un dar,
Ca un proroc vestitor,
Și de stele cititor,
Și află că aici o să fie,
Nașterea lui Mesia.
Aici unde ne-a condus
Steaua care s-a ascuns,
După care noi venim,
Nașterea să o găsim.

Irod:

Ce naștere poate să fie;
Aici într-a mea împărăție,
Căci mie de știre nu mi s-a dat,
Dar nici în scris nu am aflat.
Dar cine ar putea să vie,
Să-mi ia a mea împărăție,
Căci eu sunt împăratul mare,
Peste cât cuprins lumea are.

Ki az én birodalmamban,
Nagy szomorúságomra,
Hetykén, komótosan sétálsz,
Csillag fénye hozott ide,
Palotámban fényét veszted.
Nem félték ti királyok,
Mikor látjátok ezt a pallost?
Nagy és rettenetes fegyver,
Fejetekeket veszem vele.

Gáspár:

Keleti királyok vagyunk,
Messzi földről vándorolunk,
A félelmet nem ismerjük,
Fegyveredtől nem félünk.
Hallgasd a mi történetünk,
Amit színed elé viszünk.
Csodát mesélünk el neked,
Ami velünk már megesett:
Messzi a Távol-Keleten,
Egy fényes csillag jelent meg,
Senki nem tudja a titkát,
Sem a csodának a nyitját,
Csak Baltazár, a csillagász,
Aki a csillagokba lát,
A jövődőző próféta,
Ki a titkot már tudja:
Kisdéd születik jászolban,
Istennek egyetlen fia.
Csillag fénye hozott ide,
Ő vezérelt ide minket,
Türelmetlenül várjuk, hogy
A kisdedet megtaláljuk.

Heródes:

Ki született országomban?
Kit kerestek hajlékomban?
Könyvekben nem írnak róla,
Papjaim nem tudnak róla.
Ki lehet oly hatalmas, hogy
Veszélyeztetni házamat,
Mert nagy az én birodalmam,
Rettenetes a hatalmam.

Iar voi, mușchi pământeni,
 (A papok: Da! Da!
 Din unghiuri răsaritene,
 Acum mai bine pieriți,
 Decât vestea să mi-o lățiți,
 Despre urgitul de Mesia,
 Ce mi-ar putea lua împărăția.
 Moarte, moarte zic!
 Sentință: capurile jos vă pică!

(Összeütik a kardjukat.)

Baltazar:

O, Iroade împărate,
 Să trăiești cu sănătate!
 Noi aici nu zăbovim,
 Ci la cale noi pornim,
 Dar nu gândi că mi-e frică
 Nici de-a ta inimă mică.
 Liftă rea, fiară turbată,
 Puterea de sus te bată,
 Căci tu îți temi împărăția
 Și urgești pe Mesia!
 Nu te temi că te vor bate,
 Ale tale fărădelegi toate,
 Căci ale tale puteri toate,
 La blestem te vor scoate,
 Și voi porunci la comenzi,
 Și la cei mai înalți planzi,
 Ca fulgerul să grăbească
 Împărăția ta s-o nimicească.
 Iar tu cerescule părinte
 (Papok: Da! Da!
 Ascultă ale mele cuvânte:
 Mintea lui o luminează,
 Fă ca-n Mesia să creadă.
 Dacă acesta nu-l privește
 Fulger, tunet slăbovese
 Și pucioasă că să-i ardă,
 Mântuirea să n-o mai vadă!

Irod:

Dar voi cu astfel de cuvinte,
 Încercați spre a iudeilor părinte.
 Nu vă temeți voi prin defăimare,
 De ascuțitul paloș puternic și mare
 Care poate capul jos să vi-l rețeze,

S most ti földi halandók,
 Igen! Igen!
 Keleti hitvány vándorok,
 Meghaljatok, pusztuljatok,
 A hír sehová el ne jusson,
 A gyűlölt Messiásról,
 Az eljövendő királyról.
 Halált nektek, halált!
 A fejetek a porba hulljon alá!

Baltazár:

Ó, te Heródes, nagy király,
 Boldog és gazdag, élj soká!
 Mi itt sokat nem időzünk,
 Hosszú az út, elindulunk.
 Nagy és gonosz a te lelked,
 Ne hidd, hogy rettegünk tőled,
 Zsarnok, veszett vadállat,
 Napjaid meg vannak számlálva,
 Félted pénzed, birodalmad,
 Gyűlölöd a Megváltónkat!
 Saját néped ítéel majd el,
 Hitével és törvényével.
 A te gonosz, nagy hatalmad,
 Átok sújtja, veszte van az,
 Parancsomra a csillagok,
 Űstökösök és a bolgyók,
 Menydörgéssel, tűzzel, füsttel,
 Sújtanak birodalmadra.
 Mindenható igaz Isten
 Igen! Igen!
 Hallgasd könyörgésem, kérlek:
 Világosítsd meg elméjét,
 Tárd fel neki Krisztus hitét.
 Ha nem hallgat a szép szóra,
 Villám, dörgés elpusztítsa,
 A büdös kén megégesse,
 A Megváltót sose lássa.

Heródes:

Ti ilyen gyarló szavakkal,
 Bántjátok apját a zsidóknak?
 Engem becsmélve, bántva,
 Ez a rettenetes pallos,
 A fejeteket lerántja.

(Összeütik a kardjukat)

*Căci numai eu sunt pe lume
Împărat Irod cu nume.
De-al meu nume când se-aude,
Și pasărea-n zbor se ascunde,
Și voi împărti poruncă
Spre a vă pune la muncă.*

Melchior:

*Dar tu Iroade ce gândești,
De muncă ne pomenești?
Căci muncă de ne vei da,
Vom călca porunca ta,
Având în D-zeu credință
De a noastră biruință,
Chiar apărători vom fi,
Chiar dacă vom muri.*

Irod:

*Văd că sunteți crai vestiți,
Cum pe nume vă numiți?*

Baltazar:

*De vrei Iroade să ști,
Noi suntem crai cei trei.
Eu sunt astronomul Baltazar.*

Melchior:

Eu Melchior.

Gașpar:

Eu Gașpar.

Baltazar:

*Am venit să aducem dar,
Aur, smirnă și tămâie
În veci pomenirea lor să fie.*

Primul soldat:

*Împărate prea mărite,
Urmează a mele cuvinte:
Vezi pe-acești trei crai,
Cu neputință orbi
în fire de credință ?
Mai bine cu lingușire, să
Încercăm a scoate din fire,
Să ne dea și nouă deslușire,
Despre a lor ivire.
Astfel noi de vom afla,*

*A világban király csak egy,
Heródes annak a neve.
Mikor az én nevem zeng,
A madár röptiben áll meg.
Parancsolom, megbüntettek,
Munkára foglak titeket.*

Menyhért:

*Hogy gondolod Heródes,
Mikor a munkát említed?
Mert ha munkára fogsz minket,
Parancsoddal nagyot tévedsz,
Bízva Isten tanaiban,
Saját népünk hatalmában,
Védjük, óvjuk vallásunkat,
Életünkkel, halálunkkal.*

Heródes:

*Három bátor, híres király,
A neveteket tudhatom hát?*

Baltazár:

*Heródes király láthatod,
A három király itt vagyon.
Én vagyok Baltazár, a csillagász.*

Menyhért:

Menyhért király a nevem.

Gáspár:

Gáspár király a nevem.

Baltazár:

*Szerény ajándékot hoztunk,
Aranyat, tömjént és mirhát,
Emléke legyen áldott.*

Első katona:

*Nagyságos királyom,
Kövesd szavaim, tanácsom:
Látod ezt a három királyt,
Hitben erős, és ellenáll.
Inkább mézes szóval, csellel,
Próbálkoznék én helyetted,
Hadd meséljék el a látomást,
A velük történt nagy csodát.
Mikor mindent elmeséltek,
Halálra ítéled őket,*

Capul lor le vom tăia,
Fără vrând a ne mai teme,
De neamuri rășăritene.

Irod:

Ai dreptate soldate foarte-
nvițate.
Pretinilor,
Dați-mi și mie iertare,
De v-am făcut ceva cu supărare,
Si-mi deslușiți și mie,
Nașterea când poate să fie,
Căci și eu cu plecăciune
Vreau să fac închinăciune.

Baltazar:

Noi luminii ne-nchinăm,
Și cu cerință plecăm,
Că la doi-trei logofeți,
Tu calea să ni-o arăți!
Să ai tu inimă curată,
Asta nu pot să o cred!
Totuși pentru acea răsplătă,
Aș dori ca să o văd să ai,
Tu vreo steluță a lumii,
Să ne îndrepte pe căi bune,
iar tu de vrei pe această stea,
ne-o dă și pe aceasta ne-o fă.

Irod:

Eu din suflet cu-nfocare,
V-aș face acest serviciu mare,
Dar vă spun cu umilință
Și într-un Cristos cu credință,
Căci Iuda n-are știre,
Despre astă naștere.
(Kérdi a papokat.)
Nu știți voi ce va să fie,
Despre astă prorocie ?

Preoții:

(Elnyújtva mondják s közben ütik feszülettel a szentkönyveket.)
Vom căuta.

Irod:

Și-n ce parte pământescă,
Ar fi putut ca să se nască,

A titoknak nyoma vesszen,
Senki fia ne terjessen.

Heródes:

Igazad van, derék katonám,
Más hangon is mondhatom ám:
Barátaim, bölcs királyok,
Szolgálatomat ajánlom.
Meséljétek csak el nekem,
Mikor születik a kiseded,
Tisztelettel behódoljak,
Kincseimmel elhalmozzam.

Baltázár:

Mi fenségedet tiszteljük,
Szép lassan tovább megyünk.
Kérünk, mutasd meg az utat,
Elhagyjuk a birodalmad.
De, hogy a lelked is tiszta,
Nekünk elfogadhatatlan!
Mutathatod jóságodat,
Csillag kísérje utunkat.
Adj csillagot kísérőnek,
Vezessen jó úton minket,
Ha van neked ilyen csillagod,
Add nekünk, ezt cselekedd.

Heródes:

Én tiszta lélekből, szívesen,
Ilyen szépet tehetek, de
Alázattal mondom nektek,
És krisztusi szeretettel,
Mert Juda nem tud semmit se,
Hogy, a kiseded hol születhetett.

Nem tudjátok, hol az a hely,
Ahol a kiseded született?

Papok:

Még keressük!

Heródes:

Hol van a földön az a hely,
Ahol világra jöhetett,

*O rază de viață cerească,
Un cocon tânăr împărat,
Mesia adevărat?*

Preoții:

(Elnyújtva, ahogy az ortodox papok éneklik a szavakat)

*Ba, ne pare și ne vine aminte,
De oareșcare cuvinte.
Ba, chiar că știm foaia și locul,
Unde zicea vara prorocul.
Căci tot izraeliteanul
ar vrea să știe,
Că un Vișlaim mare să fie,
și comoara va fi.
Pe care mi-o dă mie, (... ba mie)*

(A papok civakodnak.)

*Pe cereasca împărăție,
Cel mai mare om din Iuda
pământească a stăpânirii,
Pe care s-o sfarme, s-o sfarme,
Prafși pulbere s-o facă,
Spre a iudeilor conace.*

Irod:

*Crailor, plecați cu bine,
Și dacă-l aflați,
Vă-toarceți iar și pe la mine,
Căci voi merge
și eu cu voi la-nchinare,
La acest crai cu nume mare.*

Gașpar :

*Așadar noi vom pleca,
Și pruncul vom căuta,
Dacă-l vom afla,
Pe aici ne vom înturna,
Cu cinste și cu mărire,
Să dăm împărăției tale de știre.*

Baltazar:

*Fraților să ne grăbim,
Și după stea să pornim,
Că uite că ni se-arată,
Și pe căi bune ne-ndreaptă,
Și unde se va opri,
Pe Mesia vom găsi.*

*Égi sugár fényében,
Egy ifjú király képében,
Messiás születhetett.*

Papok:

*Igen, már emlékszünk,
Szavak is jutnak eszünkbe,
Már tudjuk az írást is, a helyet,
Ahol a próféta említette,
Minden zsidó akarja tudni,
Ki született Betlehembe,
Hol van a kincs, az arany,
Amit nekem ad, (...nem igaz
nekem)*

*A birodalom égboltján,
Juda legnagyobb ura,
Az ellenséget elkergeti,
Összetöri, összetöri,
Híre-hamva nem marad,
Vigyáz a judaiak házára.*

Heródes:

*Királyok most már menjetek,
Keressétek a kisdedet,
Visszafelé térjete be,
A nagy királyt üdvözöljem.*

Gáspár:

*Induljunk, induljunk tehát,
Keressük a kisdedet hát,
Ha találjuk, megtérünk,
Házadba betérünk,
Alázattal, dicsőséggel,
Bemutatjuk személyednek.*

Baltazár:

*Testvéreim siessünk,
Csillag fény után induljunk,
Világít a fénye messze,
Elvezet a kívánt helyre,
Ahol fényét nem találjuk,
Ott lesz helyben a Megváltó.*

Cra - ii cân - tă cu mă - ri re Pen - tru a lui Cris -
 Și au mers du - pă Con - cen - tin, Pâ - nă la Ie -
 tos naș - te - re, Pen - tru - a lui Cris - tos naș - te - re,
 ru - sa - lim, Pâ - nă la Ie - ru - sa - lim,
 Du - pă stea - ua lui s - au dus, Pâ - nă un - de
 Și a - co - lo dac - au a - juns, Ste - ua de crai
 i - au con - dus, Pâ nă un - de i - au con - dus.
 sa as - cuns, Stea ua de crai s - a as - cuns.

Preoții:

*(Craii cântă cu mărire,
 Pentru a lui Cristos naștere,
 Pentru a lui Cristos naștere,
 După steaua lui s-au dus,
 Până unde i-au condus,
 Până unde i-au condus,
 Și au mers după Concentin,
 Până la Ierusalim,
 Până la Ierusalim,
 Și acolo da-au ajuns,
 Steaua de crai s-a ascuns,
 Steaua de crai s-a ascuns.)*

(Ének közben ugrál a csobán és zörget.)

Cei trei crai și Irod:

*O, Cristose preamărite,
 Primește și a noastră cinste,
 Căci noi ție ne-nchinăm,
 Și scumpe daruri îți dăm.*

(Egymásra teszik a kardjukat.)

Papok:

*A királyok énekelnek,
 Krisztus Urunk megszületett,
 Krisztus Urunk megszületett,
 Csillag vezérelte őket,
 Célba értek, megtalálták,
 Célba értek, megtalálták,
 Messzi földre mentek érte,
 Egészen Jeruzsálemig,
 Egészen Jeruzsálemig,
 S mikor oda megérkeztek,
 Király csillag fénye veszett,
 Király csillag fénye veszett.*

A három király és Heródes:

*Ó, te Krisztus, te nagy urunk,
 Fogadd a mi tiszteletünk,
 Személyednek hódolunk,
 Kincsekkel elárasztunk.*

Eu Mel - chi - or mă nu - mesc. Tu Mel - chi - or te nu - mești
 Nu - me - le meu e Gaș - par. Nu - me - le tău e Gaș - par,
 Eu Bal - ta - zar mă nu - mesc. Tu Bal - ta - zar te nu - mești,

Cu a - ur îl dă - ru - iești, Cu a - ur îl dă - ru - iești.
 Smir - nă îi a - duci în dar, Smir - nă îi a - duci în dar.
 Și tă - mă - ie - i dă - ru - iești, Și tă - mă - ie - i dă - ru - iești.

Melchior:

(Eu Melchior mă numesc.)

Toți:

*(Tu Melchior te numești,
 Cu aur îl dăruiești,
 Cu aur îl dăruiești.)*

Gașpar:

(Numele meu e Gașpar.)

Toți:

*(Numele tău e Gașpar,
 Smirnă îi aduci în dar,
 Smirnă îi aduci în dar.)*

Baltazar:

(Eu Baltazar mă numesc.)

Toți:

*(Tu Baltazar te numești,
 Cu tămâie - l dăruiești,
 Cu tămâie - l dăruiești.)*

Înger:

*Eu sunt îngerul lui Dumnezeu,
 Să ascultați cuvântul meu,
 Să nu dați prin cetate,
 Și să dați prin altă parte.
 Căci Irod nimic nu știe,
 Despre dulcele Mesie,
 Căci Irod și - a pus gând rău,
 Să - l omoare pe fiul lui Dumne -
 zeu.*

Irod:

*Eu văd că acești joc își bat,
 Și pe la mine nu se abat.
 Al doilea soldat:*

Menyhért:

Menyhért király a nevem.

Mind:

*Menyhért király a neved.
 Arannyal halmozod el,
 Arannyal halmozod el.*

Gáspár:

Gáspár király a nevem.

Mind:

*Gáspár király a neved,
 Mirhával halmozod el,
 Mirhával halmozod el.*

Baltazár:

Baltazár az én nevem.

Mind:

*Baltazár a te neved,
 Tömjénnel halmozod el,
 Tömjénnel halmozod el.*

Angyal:

*Én vagyok az Úr angyala,
 Hallgassátok szavaimat:
 Heródest elkerüljétek,
 Házába be ne térjétek.
 Heródes szándéka gonosz,
 Ostoba és változatlan,
 Heródes elhatározta,
 Megöli a Megváltónkat.*

Heródes:

*Királyok játéka vészes,
 Ide hozzám be nem térnek.
 Második katona:*

*Dar și pe mine mă ia minunea,
Căci umblăm cu înșelăciunea.
Dar tu Iroade ce te vei face,
Dacă acești trei crai,
Pe aici nu se vor mai întoarce?*

Irod:

*Știu eu bine ce-oi lucra,
Și norii vor lăcrima,
Cum toți pruncii oi tăia,
Și iertare nu le-oi da.
Porunci-le-oi la ostași,
Spre moarte să facă pași.
Vine, vine oastea mare,
Să-ți dau o poruncă tare.
O mie de săbii la mine adă,
Ca să fac o vijelie,
Să tai pruncii peste-o mie.*

Preoții:

*Mai bine pe noi ne ascultă,
Și nu face tăiere multă!*

Irod:

Tăiere, tăiere, groaznică tăiere!

Preoții:

Lasă fie părere să nu fie tăiere.

Irod:

(A katonáknak.)

*Poruncă ți-am dat,
Ca la armată împărătească,
Îndată să se-ntrunească,
Și nici glumă să mai fie,
Ci cu din adinsu să se taie,
Pruncii de la doi ani și mai jos,
Ca să-l tai și pe Cristos.*

Preoții:

*Sfătuł nostru în această este,
Să te lași de așa poveste.*

Irod:

*Of, cum nu aveți răbdare,
Să-mi dați puțină ascultare!*

*Én is félek, király uram,
Mert gondolatunk nem tisztá.
Heródes, mondd szándékat,
Mi történik hatalmaddal,
Ha az a bölcs három király,
Hazafelé elkerüli palotád.*

Heródes:

*Tudom én jól, mit cselekszem,
Majd a felhők is könnyeznek,
Mikor minden kisgyereket,
Kípusztítok, lefejezek.
Katonáknak hirdettesd ki,
Halál fia, ki ellenkezik.
Jöjjön, jöjjön a nagy sereg,
Ezer kard készüljön fel,
Nagy vérfürdő lesz, kegyetlen,
Pusztulnak majd a gyerekek.*

Papok:

*Nem lesz ez így jó, Heródes,
A mézszárlást kerüld el!*

Heródes!

Halál, halál, mindenkire halált!

Papok:

Kerüljük csak a mézszárlást.

Heródes:

*Parancsomat hirdessétek,
A hadsereg fegyverkezzen.
Minden két éves gyereket,
Kegyetlenül leöljétek,
Nem szabadulhat meg egy sem,
Így Krisztus is közöttük lesz.*

Papok:

*Hallgasd a mi tanácsunkat:
A vérfürdő nem jó munka.*

Heródes:

*Ó, ti türelmetlenek,
Szándékom bölcs és nemes!*

Al doilea soldat:

*Înălțate împărate,
Acum toate-s așezate,
Acum toată țara plânge,
C-ai vărsat atâta sânge!
După cum ai poruncit,
Toate așa s-au împlinit.
Val de sânge ai vărsat,
Cum toți pruncii i-ai tăiat,
Și iertare nu le-ai dat,
Și astea împrună,
Și lui Mesia cunună,
14000 de prunci,
Toți a răndul i-ai tăiat,
Și era periculos,
Ca să-l tai și pe Cristos.
Of, cum plângeau mamele,
Cum își frângeau tățele,
Cum plângeau se văietau,
Și tot Viiflaimul jelea.*

Irod:

*Mai bine ele să plângă,
Decât împărăția mea
să mi se stingă,
Decât împărăția mea,
S-o ia urgisitul de Mesia.*

Toți:

*Veniți astăzi credincioși,
Să-i săltăm, să-i săltăm,
De naștera lui Cristos,
Să ne bucurăm, să ne bucurăm,
Că el astăzi în Viiflaim,
S-a născut, s-a născut,
Precum au vestit prorocii,
Mai de demult, mai de demult,
Cei trei crai de la Persia,
Au venit, au venit,
Aur, smirnă și tămâie,
I-au dăruit, i-au dăruit,
Păstorii cu fluierale,
Îl măresc, îl măresc,
Lui D-zeu pentru dânsul,
Muțumesc, muțumesc!*

Második katona:

*Fenséges uralkodó,
Az országban gyász honol,
Néped sír, jajveszékél,
Siratják gyermekeiket.
Ahogy kérted, úgy rendeltem,
Parancsodat véghezvittem.
Patakban folyt a gyerekvér,
Sok halott, halálraítélt.
Nem kegyelmeztünk senkinek,
Tízennégyezer gyerek és
Csecsemő esett el.
Sorba, mindenkit levágtál,
Kegyelmet nem osztottál,
Mégölted Istennek fiát,
Nincs veszve birodalmad hát.
Ó, de sírtak az anyák,
Gyerekük halálát látván,
Hogy sírtak, jajveszékelték,
Egész Betlehem szenvedett.*

Heródes:

*Jobb, ha ők pusztulnak, sírnak,
Így az én birodalmam marad,
Mégvédem hatalmamot,
Nehogy az a gyűlölt Messiás
elragadjon.*

Mind:

*Gyertek ma, keresztények,
Ugráljunk, ugráljunk,
Krisztus születése napján,
Örvendjünk, örvendjünk,
Ma született Betlehemben,
Született, született,
Ahogy a próféták jósolták,
Régebben, régebben,
Három keleti király,
Érkezett, érkezett,
Aranyat, tömjént, mirhát
Ajándékoztak, ajándékoztak,
Furulyázó pásztorok,
Ünneplik, ünneplik,
Hálát adnak Istennek,
Köszönet, köszönet.*

(Ugrál a csobán és zörget.)

Inger:

*Acest praznic luminat,
Noi cu drag l-am așteptat,
S-auzi îngerii cântând,
Și craii călătorind,
După o stea minunată,
Ce-n Viflaim se arată,
Îngerii aduc veste bună,
La tot neamul împreună.
La mulți ani să aveți folos,
De nașterea lui Cristos!
La Mulți Ani!*

(Kimennek, egy kántáló éneket énekelve.)

Második angyal:

*Ezt a szép ünnepnapot,
Várja mindenki nagyon,
Az angyalkák énekelnek,
A királyok köszöntenek.
Betlehemi csillag fénye,
Ragyogja be az eget,
Az angyalok jó hírt hoznak,
A Megváltó megszületett.
Az új esztendőben, örvendjenek
Krisztus születésének!
Boldog új esztendőt kívánunk!*

Szaniszlói karácsonyi játék (Ádám és Éva-játék)

Szaniszló kis település Nagykároly szomszédságában. A faluban magyarok, románok és svábok élnek, mindegyik nemzet a saját vallásával: katolikusok, reformátusok, a románok ortodoxok, görög katolikusok. Ez az etnikai-vallási tagolódás behatárolja a falu karácsonyi szokásait is. Élénk élet folyik szenteste a faluban. Délután a kisebb gyerekek (8–10 évesek) csillaggal járnak. A magyarok *csillagjárásnak* nevezik. A játéknak három szereplője van: két angyal – a beköszöntő és a kis angyal, aki viszi és forgatja a csillagot – és a huszár vagy a betyár. A románoknál a játék (*cu steaua = csillag játék*) már nagyon leegyszerűsödik, csak egy gyerek jár (még fiatalabb) és a szövege is rövidebb. A nagyobb magyar gyerekek betlehemmel a román gyerekek háromkirály (*trei crai*) játékkal járnak. A románoknál a legidősebb legények Heródes-játékot (*Irod*), a 11–15 évesek paradicsomjátékot, Ádám és Éva játékot játszanak, vagy ahogy a faluban mondják *járnak, viszik a gömböt, (umblă cu globul)* vagy *viszik a világot (umblă cu lumea)*. Az alábbiakban egy paradicsomjátékot mutatok be.

1. Szereplők

A játéknak hét fiú szereplője van: Angyal, Ádám, Éva, Isten (Dumnezeu), Ördög (Diavol vagy Dracu), Karácsony (Crăciun) és Csobán. A szerepválasztásnál fontos, hogy Éva leányos arcú fiú legyen, az angyal pedig mindig a legkisebb [32. kép].

A szereplők öltözete:

A ruhák nagy részét a paptól kölcsönzik (Isten, Ádám, Éva, Angyal ruháját), ezek vagy különféle papi szertartáskor használt ruhák vagy ministráns

ruhák. Az Ördögét maguk készítik. Karácsony ruháját és a Csobánét kölcsön kérik.

- Isten: mindig a legtekintélyesebb szereplő. Hosszú világoskék ruhája van, kék nadrágja, fejét kender haj borítja rajta kalap. Kartonból készült kalapját hold, csillagok és nap motívum díszíti. Kezében a világmindenséget jelentő földgolyó. Régebben egy hosszú feldíszített botja is volt.
- Ádám: hosszú, piros ruhája van, fejét hosszú kender haj borítja. Ő viszi a feldíszített kis fenyőfát.
- Éva: hosszú, fehér, egyszerű ruhában, derekán öv, kender haját kendő borítja.
- Angyal: fehér, hosszú ruhát visel, kenderből készült derékig érő hajjal, kezében kard. Ő viszi a perselyt is. Ez egy sztaniolpapírral bevont, csillaggal, nappal, holddal díszített doboz.
- Ördög: egyike a legsikerültebb szereplőknek, a háziak kedvence. Testét fekete ruha borítja (feketére festett kezes-lábas), arcán fekete maszk, rajta a szemének és a szájának kivágás, piros szarv. Hosszú farka van, ami piros bojtban végződik. Hátára, derekára, bokájára zörgők, kolompok vannak kötözve, ezekkel zörget ugrálás közben. Kezében háromágú vasvilla, rajta zörgő. A zsebében van egy alma.
- Csobán: a csobán öltözete a hagyományos juhász öltözete: suba, kucsma, pásztorbot. Vagy kenderből készítenek szakállat, bajuszt neki, vagy korommal festenek. Van nála egy kereszt is.
- Karácsony: igazából egy második csobán, akit Karácsony névvel illetnek. Ruhája teljesen megegyezik a csobán öltözetével, sőt a szerepe is.

2. Kellékek

A játék során egy hordozható gömböt és egy feldíszített kis fenyőfát, karácsonyfát használnak.

A gömb kb. 20–30 cm átmérőjű, belül üres, kartonból készül, a merevítő bordái ágból, újabbán drótból vannak. Oldalára szentképeket ragasztanak, tetején, ahol a bordák összefutnak, kereszt van. A gömb kis rúdra van erősítve, ez fogantyúnak is szolgál, majd egy talpban végződik, aminek segítségével az asztalra lehet helyezni. A gömb az Isten kezében a világmindenséget, a Teremtő birodalmát jelképezi.

A fenyőfa egy nagyobb fenyőfának a hegye, kb. 35–40 cm magasságú, alával, gömbökkel, csillogó papírral van feldíszítve. Egy talpban végződik, hogy meg lehessen állítani. A fa jelentése már nem egyértelmű, itt egy érde-

kes dologgal állunk szemben. A paraszti gondolkozásban és kivitelezésben az ítélet fája, a gyilkos almát termő fa ez alkalommal megszeli, és átalakul almával díszített karácsonyfává. Feltételezhetően régebben nem is fenyőfával jártak, hanem csak egy egyszerű almával feldíszített ággal. Ezt bizonyítja a zimándújfalui betlehemes játék is, ahol *tiltottfával* járnak, s a fa körül még egy kígyó is tekeredik [33. kép].

3. A betlehemes játék menete

Régebben több csoport is járta a falut, 1998-ban már csak egy. Leginkább a városban tanuló diákok „mestersége” ez a műfaj, ezért a próbákat csak a téli vakációban kezdik. A próbákat az Isten szerepét betöltő, általában rangidős legény felügyeli. Mindenkinek megvan a saját szerepe egy papírra leírva, de büszkén mutogatják füzeteket is, ahol a háromkirály játék, a betlehemes játék is megtalálható egyéb emlékkersek társaságában. A próbákat a játékosok házáinál tartják, itt kerül sor a kellékek kijavítására is. A gömböt általában mindig újra kell csinálni, mert vagy elszakad, vagy elpiszkolódik. 24-én délután háromkor találkoznak, majd jellegzetes felállásban mennek házról házra, csak a román családokhoz. Elöl az Isten, a kezében a gömbbel és az Angyal, utánuk Ádám a fával és Éva, majd a csobán és Karácsony. Őket követi az ördög aki ide-oda ugrál, zörget, a vasvillával ijeszti a gyermekeket, lányokat. A házba először az angyal megy be és bekérezteteti a csoportot, utána énekelve Isten, Ádám, Éva, Csobán, Karácsony. Az Ördög az előszobában marad, amíg reá nem kerül a sor. A gömböt és a fát leteszik az asztalra, és jellegzetes felállásban elfoglalják helyüket. Az asztal bal felén az Angyal, Éva és a Csobán, a másik felén Isten, Ádám és Karácsony. A két sor egymással pont szemben áll. Isten megmutatja a világot (gömböt), elmeséli, hogy alkotta meg, majd elmondja Ádám és Éva teremtésének történetét. Ekkor lép be az Ördög az előszobából egy almával a kezébe s odanyújtja Évának, hogy harpon belőle. Éva megkínálja Ádámot is. Ezután Isten megbünteti őket és parancsot ad az angyalnak, hogy kergesse ki őket a paradicsomból. Érdekes jelenet Éva panasza „*Ó, jaj nekünk, asszonyok hosszú hajjal és rövid ésszel*”. Ezt a kijelentést a háziak mindig nagy derűvel fogadják, s egy kicsit feloldja a játékban feszülő ellentétet. Talán, ha nem is olyan exponáltan a pásztorjáték megszokott figuráját, az öreg helyettesíti szellemeskedésével. A kínálgatás a megszokott módon történik, általában süteményt, diót, almát és pénzt kapnak, ezt az angyal gyűjti össze. A pénzt egyforma arányban hajnalban elosztják.

Éjfélkor részt vesznek a misén, bemutatják játékukat, majd reggelig pihennek. Az ünnep első napján tovább folytatják játékukat, ott ahol abbahagyták.¹

4. Szöveg és dallam²

Ínger:

(Belép az angyal)

Ne primiți cu lumea?

Gazda:

Sigur, primim lumea.

Toți:

(Énekelve bejön az Isten, Ádám, Éva, Csobán, és Karácsony. Az Ördög az előszobában vagy az udvaron marad. Ádám kezében a feldíszített fenyőfa, Isteneben a gömb, leteszik az asztalra.

Angyal:

Fogadják a világot?

Házigazda:

Igen, fogadjuk a világot.

Mind:

Dum - ne - zeu de la'n - ce - put Dum - ne - zeu de
la'n - ce - put, Toa - tă lu - mea a fă - cut.

(Dumnezeu de la-nceput,
Dumnezeu de la-nceput,
Toată lumea a făcut),
Ce-a făcut domnul Cristos,
Ce-a făcut domnul Cristos,
Pe Adam foarte frumos,
Și pe Eva a zidit,
Și pe Eva a zidit,
Laolaltă i-a văjit.
Și i-a pus în paradis,
Și lor poruncă le-a dat:
Din toți pomii să mănânce,
Numai din cel înflorit,
Să nu mănânce că-i oprit,
Să nu mănânce că-i oprit,
Dar un șarpe veninos,
A plecat o creangă-n jos,
Și a rupt un măr frumos,
Și lui Eva i-l-a dat,
Eva din el a mușcat.
Și lui Adam i-l-a dat,
Adam din el a mușcat,
Dumnezeu s-a supărat,
Dumnezeu s-a supărat.

Kezdetben az Úr Isten,
Kezdetben az Úr Isten,
Teremtette a földet,
Mit csinált az Úr Isten,
Mit csinált az Úr Isten,
Ádámot nagyon szépre,
Évát is megalkotta,
Évát is megalkotta,
Sőket egymásba gyúrta,
A paradicsomba tette,
S megparancsolta nekik,
Minden fáról ehetnek,
Csak a tiltott fáról nem,
Arról enni nem szabad,
Arról enni nem szabad,
De az a mérges kígyó,
Egy faágat lehajtott,
Egy szép almát szakasztott,
És Évának átnyújtotta,
Éva azt megkóstolta,
Ádámot megkínálta,
Ádám is megkóstolta,
Isten haragra gerjedt,
Isten haragra gerjedt,

Tu Adame ce-ai lucrat?
 Porunca mi-ai călcat,
 Porunca mi-ai călcat.
 Tu Adame vei merge în jos,
 Și-i lucra ca păcătoș,
 Până ce-a 'nvia Cristos,
 Iar tu Eva încă-i merge,
 Și-i lucra ca o muiere,
 Și-i naște fii în durere,
 Iar tu șarpe veninos,
 Să te trași tu tot pe jos.
 Să te trași tu tot pe jos,
 Iar când te-a durea capul,
 Ieși la drum și caută-ți leacul,
 Ieși la drum și caută-ți leacul.
 În mijlocul drumului,
 În locașul carului,
 În pierderea capului.

(Körbeállják az asztalt, egyik felől az Angyal, Éva és a Csobán, a másik felén Isten, Ádám és Karácsony).

Dumnezeu:

Eu sunt domnul, care am zidit
 cerul și pământul

(Az égre és a gömbre mutat a kezével vagy a botjával.)

și toate câte sunt întrânsul.

L-am zidit pe Adam
 și din coasta lui Adam

(Ádámra meg Évára mutat.)

am zidit-o pe Eva
 și așa i-am unit laolaltă,
 Și i-am pus într-o grădină
 frumoasă,

(Rámutat a fenyőfára.)

cu numele de paradis.
 Și lor poruncă le-am dat
 ca din toți pomii să mănânce,
 numai din acest pom înflorit

(Rámutat az asztalon lévő fára.)

să nu mănânce,
 că dacă vor mânca,
 cu moarte vor sfârși.

Ádám, mit műveltél hát,
 Parancsomat hágtad át,
 Parancsomat hágtad át.
 Ádám innen takarodj,
 Bűnösen élj és dolgozz,
 Az Úr feltámadásáig,
 És te, Éva, te is menj,
 Dolgozz keservesen,
 Szülj fiakat és szenvedj.
 Te mérges kígyó, ravasz,
 Mindig csak csúsztva haladj,
 Mindig csak csúsztva haladj,
 És ha majd a fejed fáj,
 Gyógyírt az úton keress rá,
 Gyógyírt az úton keress rá,
 Az útnak a porában,
 A fejed szakadtával.

Isten:

Én vagyok az Úr, aki teremtette
 az eget és a földet,

és mindent a világon.
 Teremtettem Ádámot és
 oldalbordájából

teremtettem Évát, és
 egyesítettem őket,
 És egy gyönyörű kertbe
 tettem őket,

aminek a neve paradicsom.
 És parancsba adtam nekik,
 hogy minden fa gyümölcséből
 egyenek, csak ennek a feldíszített
 fának

gyümölcséből nem,
 mert ha esznek belőle,
 meghalnak,

Cioban :

*O sfințenia ta Crăciune
Ce minuni îs în astă lume ?*

Crăciun:

*Dar tu nu știi
că mai de mult,
În seara de Crăciun
Și dracul umbra pe pământ?*

(Itt jön be az ördög ugrálva, zörgetve, kezében egy alma.)

Cioban:

*O doamne nu mă lăsa,
Căci cu crucea m-oi apăra.*

(Elő veszi és megmutatja a nála lévő keresztet.)

Dracu:

*Eva, Eva, ia mușcă din măruł
acesta pe care ți l-a trimis
Dumnezeu,*

(Átadja az almát Évának.)

*că dacă vei gusta nu vei fi
supusă poruncii lui,
ci vei avea puterea lui.*

(Éva beleharap az almába.)

Dracu:

Hă, há, há...

Éva:

*Adame, Adame gustă
și tu din măruł acesta,
că dacă din acesta vei gusta,
nu-i vei fi supus poruncii lui
Dumnezeu,
și vei fi mai mare decât el.*

(Odanyújtja az almát Ádámnak.)

Adam:

*O! Eva, am greșit
înaintea lui Dumnezeu.*

Dumnezeu:

*Adame, Adame ce ai lucrat,
Porunca mi-ai călcat.
De acum înainte,
Cu sudoarea feței
îți vei câștiga pâinea.*

Csobán:

*Ó, te szentséges Karácsony,
Mennyi csoda van e világon?*

Karácsony:

*De te nem tudod,
hogy régen,
Szent karácsony éjjel,
Az ördög is járta a földet?*

Csobán:

*Ó, Uram, ne hagyjál el,
Kereszttel védem magam meg.*

Ördög:

*Éva, Éva, kóstold az Úr által
küldött almát,*

*mert ha megkóstolod, nem
kerülsz az Úr hatalma alá,
hanem az Ő erejével bírsz majd.*

Ördög:

Ha, ha, ha...

Éva:

*Ádám, Ádám, harapjál
te is ebből az almából,
mert, ha megkóstolod
nem kerülsz az Úr
hatalma alá,
hanem nagyobb leszel, mint ő.*

Ádám:

Ó, Éva vétkeztünk az Úr előtt!

Isten:

*Ádám, Ádám, mit tettél,
Parancsom megszegéd!
Büntetlek mától téged,
Keserves verejtékkel,
Küzdj és keresd kenyered.*

Iar pe tine Evo te blestem,
Să naști fii în durere,
Iar pe tine Diavole,
te blestem ca numele tău,
Să piară între pietre și bolovani.
Iar pe tine Îngere,
te trimiți ca pe acești doi oameni,
Pe Adam și pe Eva,
pentru că au călcat porunca
mea,
Să-i izgonești afară din paradis.

Înger:

Pe mine m-a trimis Dumnezeu,
ca pe acești doi oameni,
pe Adam și pe Eva,
pentru că au călcat porunca lui,
să-i gonesc afară din paradis.

Eva:

O, vai de noi femei
cu părul lung, și mîntea scurtă.

Téged Éva megátkozlak,
Szülj fiaikat fájdalommal,
Téged, Ördög sújtalak,
Hogy neved sziklák és
Kövek közt vesszen el,
Téged, Angyal küldelek,
hogy ezt az emberpárt,
Ádámot és Évát,
Mert parancsomat megszegték,
A paradicsomból úzd ki.

Angyal:

Engem azért küldött az Úr,
Hogy ezt a két embert,
Ádámot és Évát, mert
megszepték az Úr parancsát,
A paradicsomból zárjam ki.

Éva:

Rövid ész, hosszú haj,
asszony sors, ó, jaj, jaj!

A - dam da - că a gre - șit, Dom - nul din rai l - a - go - nit,
Din ra - iul cel din E - den, O - sân - dit de - un greu bles - tem.
Iar A - dam da că a vă - zut, Că - n gre - șea - lă a că - zut,
A șe - zut jos la un loc, Plân - gând cu lac - rimi de foc.

Cântec:

(Adam dacă a greșit,
Domnul din rai l-a gonit,
Din raiul cel din Eden,
Osândit de-un greu blestem.
Iar Adam dacă a a văzut,
Că-n greșeală a căzut,
A șezut jos la un loc,
Plângând cu lacrimi de foc.)

Ének:

Ádám, hogyha vétkezett,
Őt az Úr elkergette,
Az Édenből, ki vele!
Átkot szórt a fejére.
Ádám mikor látta ezt,
Bűnének súlya alatt,
Megrogyant és leesett,
Könnyes szeme megeredt.

Ciobanul:

*O sfințenia ta Crăciune,
Ce minune în astă lume ?*

Crăciun:

*Dar tu nu știi că mai demult,
În seara de Crăciun,
Se făceau multe și multe minuni,
S-a născut Fiul Sfânt,
Care s-a coborât pe pământ,
Și ne-a adus vestea bună
La tot neamul dimpreună.*

Ciobanul:

*Dar n-a lăsat Dumnezeu
alți păcurari decât pe noi,
și cu dracul dinapoi.*

(Az ördögre mutat, az ugrál, zörget)

Cântec:

(Csobán és Karácsony a botjával üti a ritmust, Ördög ugrál és zörget.)

Ma - re Dum - ne - ze - u - le, a - tot - țî - nă - to - ru - le,
Ioa - te măn - gă - ie - ri - le, Și bu - ne măi cu țe - le.
Vai cum cur - ge sân - ge - le, Pe la toa - te ca - se - le,
Pe la toa - te ca - se - le, Să se ump le vă i - le.

*(Mare Dumnezeule,
A tot ținătorule,
Toate mângăierile,
Și bune măicuțele.
Vai cum curge sângele,
Pe la toate casele,
Pe la toate casele,
Să se umple văile.)*

Csobán:

*Ó, te szentséges Karácsony,
Mennyi csoda e világon?*

Karácsony:

*De te nem tudod, hogy régen,
Az szent karácsony éjjel,
Mindig sok-sok csoda történt,
A Szent Fiú megszületett,
A földre leérkezett.
Mindenki örömére,
Népnek üdvözítője.*

Csobán:

*De nem teremtett az Úr,
más juhászt csak minket,
meg az ördögöt hátul:*

Ének:

(Csobán és Karácsony a botjával üti a ritmust, Ördög ugrál és zörget.)

*Nagy az Isten hatalma,
Mindenható áldása,
Ősi vigasztalása,
Asszonyoknak jósága,
Jaj, hogy folyik el a vér,
Minden házba be-betér,
minden házba be-betér,
A völgyekben összeér:*

Dumnezeu:

*Acest praznic luminat,
Noi cu drag l-am aşteptat,
Auzind îngerii cântând,
În lume călă torind,
Îngerii aduc vestea bună,
La tot neamul dimpreună.
Naşterea lui Cristos,
Să ne fie de folos.
La jupânul gazdă,
Şi la jupâneasa găzdoaie,
Să ne dea o bunăcuţă,
Cât de micuţă,
Dar să fie miuţă.*

(Kínálgatás, elmennek egy kántáló éneket énekelve.)

Isten:

*Ünnep ez a mai nap,
Krisztus születése napja,
Zeng az angyalok szava,
A világ szárnyain ma,
Angyalok jó hírt hoznak,
Mindenki vigadjon,
Ma született a Megváltó,
Népünket vigasztaló.
Kérjük a házigazdát,
És a háznak asszonyát,
Adjon egy piciny garast,
Bármilyen aprócska az,
Csak zsákkal vigyük haza.*

Vámfalui betlehemes játék

I. Szereplők

Vámfalu az egyedüli település Szatmár megyében, ahol mind a román, mind a magyar változatban, csak lányok járnak betlehemezni. Egyébként a két játék nagyon hasonlít egymásra, eredetük közös lehetett.

A játéknak hét szereplője van, hat leány és egy fiú vagy férfi. A lányok 12-16 évesek, barátnők. Az öreg mindig idősebb, 14-18 éves, de lehet felnőtt, házas ember is, esetleg valamelyik lány apja, rokona. Az ő feladata, hogy vigyázzon a lányokra, nehogy valaki elvegye a betlehemezés során szerzett pénzüket. Több csoport is járja a falut, 1998-ban hat csoportról tudunk. A szereposztás a következő: két angyal (Înger), két király (Crai), uralkodó (Împărat), katona (Cătuna) és az öreg (Moş). A csoport vezetője az általában pár évvel idősebb uralkodó¹.

A szereplők öltözete:

A lányok öltözete egyforma, ruházatuk alapján nem lehet a szereplőket megkülönböztetni. Egyszerű fehér ruhát viselnek, virágos koszorúval a fejükön. A ruhájukat ők maguk készítik. Az öreg fején régi, fekete, kifordított kucsma, testét gyapjú subával takarja, melyet közepén egy öv fog össze, amire különböző zörgő tárgyat akasztanak. Arcán kender szakáll, bajusz, kezében bot.

2. A barlang leírása

A jelenlegi barlangot [34. kép] az egyik betlehemező édesapja készítette, aki egyébként kíséri a lányokat is. Mérete 50×35 cm, a magassága 60 cm; készítője azt állítja, azért csinált csak ekkorát, *hogy a lányok jól elbírják*. Fenyődeszkából készült, ház alakú építmény (se barlang, se templom alakja nincs), két felől fogantyúval ellátva. Elöl van rajta egy félkör alakú kivágás, csipkével díszítve, ahol bele lehet nézni. Benne kis jászol a kis Jézussal, esetleg szentképek. Az egész barlang ezüst színű sztaniolpapírral van bevonva, reá színes papírból csillagok ragasztva és sok-sok karácsonyfadísz, színes gömbök, gyöngyfüzér. Tetején három kis kereszt van. Mindig karácsonyra díszítik fel, utána a gömböket leszedik és külön dobozban tárolják.

3. A betlehemes játék menete

A csoport a próbákat egy héttel karácsony előtt kezdi, sorba minden lánynál, *hogy lássák a szülők*. Mindenkinek gondosan le van írva a szövege, s ezt megtanulja. A kányaházi betlehemesekhez hasonlóan, a lányok is csak töredékét mondják az itt közölt játéknak (csupán a beköszöntést és az összefüggő nagy éneket), és csak ha a háziak jelzik, hogy akarják hallani az egészet, akkor mondják az egész szöveget. Szenteste délután öt után indulnak. Mivel több csoport is jár a faluban, ezért inkább az otthonukhoz közeli házakat, utcákat látogatják. Minden házba bemennek. Éjfélkor részt vesznek az ortodox misén, ahol mindegyik csoport bemutatja játékát. Templomozás után még tovább járnak, amíg el nem jutnak mindegyik házhoz. Ha meghívják őket (általában rokonok), még a szomszédos városba, Avasfelsőfaluba is elmennek. A háziaktól általában pénzt, süteményt kapnak, az öreg kivételével alkoholt nem fogyasztanak. A pénzt a lányok egyformán osztják el, meg egyezés szerint az öreg többet kap. Az egyháznak nem adnak. 1998-ban kb. 1200000 lejűtöttek, ami egy 110–120 kg-os disznó ára volt.

4. Szöveg és dallam²

Ínger:

(Egyedül belép a házba.)

Lăsați peștera ?

Gazda:

Da !

Toți:

(Bemennek a lányok, leteszik a betlehemet egy székre és körbeállják. Az öreg kint marad.)

Angyal:

Beengedik a barlangot?

Házigazda:

Igen!

Mind:

A - ler - gați toți ca să ve - dem, C - a nă - scut fiu din peș - te - ră
 Fi - ul sfânt, pre pă - mânt. Cum a fost pro - ro - cit mai de de - mult.

*(Alergați toți ca să vedem,
 C-a născut fiu din peșteră,
 Fiul sfânt, pre pământ,
 Cum a fost prorocit
 mai de de mult.)*

*Fussatok mind és nézzétek,
 A barlangban fiú született,
 Szent fiú, föld fia,
 Ahogy azt már rég megjövendöl -
 ték.*

Împărat:

*Într-o peșteră pustie,
 Pruncul se născuse,
 Nu-i trebuie nici veșminte,
 Nici haine de îmbrăcămintă,
 că-i înfășurat,
 Și în ieșle culcat.*

Uralkodó

*Egy elhagyatott barlangban,
 Megszületett a kisded,
 Nincs ruhába becsavarva,
 Csak a jászolba takarva.*

Cătuna:

*Boii în iesle abureau
 pe Isus de-l încălzeau,
 Să nu-i fie frig pruncului cel mic.*

Katona:

*Barmok lehelete melegíti Jézust,
 Barmok lehelete óvja, vigyázza.*

Săl - tați căm - puri și li - ve - zi, Cris - tos s - a - nă - scut,
 Bu - cu - ri - e ne - n - ce - ta - tă nou - ă ne - a - a - dus,
 Dom - nul Cris - tos s - a nă - scut, Dom - nul pen - tru noi s - a fă - cut
 Bu - cu - ri - e ne - n - ce - ta - tă nou ă ne - a a - dus,
 Bu - cu - ri - e ne - n - ce - ta - tă nou - ă ne - a a - dus.

Toți:

*(Săltați câmpuri și livezi,
Cristos s-a născut,
Bucurie ne-ncetată nouă ne-a
adus,
Bucurie ne-ncetată nouă ne-a
adus,
Domnul Cristos s-a născut,
Domnul pentru noi s-a făcut,
Bucurie ne-ncetată nouă ne-a
adus,
Bucurie ne-ncetată nouă ne-a
adus.)*

*Cei trei crai din Persia,
ei când au sosit,
Aur, smirnă și tămâie lui au
dăruit,
Aur, smirnă și tămâie lui au
dăruit.
Dă-ne doamne darul tău,
ca să ne ferim de rău
Tu ești înger pre pămînt, veșnic
Dumnezeu.
Tu ești înger pre pămînt, veșnic
Dumnezeu.*

Primul crai:

*Cei trei crai de la rășărit,
Cu îngerii înainte au pornit,
Către curtea lui Crăciun,
Acolo au intrat, și îndată au în-
trebat.
Al doilea crai:
Nu aici s-a născut
fiul sfânt, pre pămînt?*

Primul înger:

*Ba aici s-a născut fiul sfânt,
pre pămînt.
În ieslea boiler,
În floritul fănului,
Și-n spicuțul grăului,
Până caii nechezea,
Maica sfântă -I năștea*

Mind:

*Réten, mezőn ugrálsatok,
Krisztus született,
Végtelen nagy örömben részesít
minket,
Végtelen nagy örömben részesít
minket,
Krisztus Urunk született,
A világ Megváltója lett,
Végtelen nagy örömben részesít
minket.
Végtelen nagy örömben részesít
minket.*

*A három perzsa király,
mikor érkezett,
Aranyat, mirhát, tömjént tett elé-
je le.
Aranyat, mirhát, tömjént tett elé-
je le.
Vigyázz Urunk, vigyázz ránk,
a veszélytől megóvjál,
Angyal vagy te, szent angyal,
örök Istenünk,
Angyal vagy te, szent angyal,
örök Istenünk.*

Első király:

*Elindultak az angyalok,
És a három bölcs király,
Karácsonytól megkérdezni,
Hol született a Messiás.
Második király:
Nem itt született a Szent Fiú,
a király?*

Első angyal:

*De igen itt született a Szent Fiú,
a király.
A barmok jászlabán,
A széna illatában,
A búza kalászában,
Míg a lovak nyerítene,
Szűz Mária őt megszülte.*

Al doilea înger:

Firați voi boi alduți,
De mine, de Dumnezeu,
Și de acest fiuț al meu.
Firați voi cai blestemăți
Voi în veci să n-aveți haz
Până-n ziua de ispaș,
Și atunci vreme de-un ceas.

Toți:

(Aseară pe 'nsărate,
Fecioara Maria,
Din peștera cea mare,
Că lătorind venea.)
Și fiind obosată,
Locaș își căuta,
Din peștera cea mare,
Nimenea n-o lăsa.
Și întră într-o poiață,
Pe fânul cel stufoș,
Și între dobitoace,
Născuse pe Cristos.
Micuțul Isus plânge,
Maică -sa-I mângâie:
- O, nu plânge Isuse,
Căci tu cunoști lumea.
Că lumea asta mare,
Prin tine s-a făcut,
Prin tine și prin Tatăl,
Prin Dumnezeu iubit.
La fiecare casă,
Se aud colindă tori,
Colinda lor frumoasă,
Se aude-n depărtări.
Răsună înspre seară,
A clopotelor foi,
Că vine, vine iarăși,

Második angyal:

Megáldom az ökröket,
Isten és Szent Fia nevében,
De a lovakat megátkozom,
Soha nem lesz vidámságuk,
A megváltás napjáig,
Akkor is csak egy óráig.

Mind:

Este alkonyatkor,
a nagy barlangból,
Szent Szűz Mária,
Sietve érkezett.
Megtörve, fáradtan,
Szállást keresett,
A nagy barlangban,
Neki nincs helye.
Ott egy istálló,
Jászol és barmok,
A puha szénában,
Született a fia.
Jézuska sírdogál,
Mária szól hozzá:
- Ne sírjál, kis gyerek,
Bocsásd meg bűnüket.
Mert ezt a világot,
Isten teremtette,
Istennek szent fia,
Hozzánk megérkezett.
Minden kicsi házban,
Kántálók járnak,
Messze száll énekük,
Szól és zeng mindenütt.
Este van, este van,
Szólnak a harangok,
Alászállt a földre,

*Isus pe-acest pământ.
El vine și clar vede,
De îngerași purtat,
Să scape lumea asta,
De rău și de păcat,
(Amikor karácsonykor sietnek, csak ezt a részt énekelik a házaknál.)
Împărat:*

*Ia vino acum frate,
Pune jos din spate,
Și un pic te încâlzește,
Și ne povestește,
Unde s-a născut Isus Cristos.*

(Bejön az öreg.)

Moș:

*Fiul lui D-zeu
din tot neamul nostru.*

Primul înger:

Moșule, zi tatăl nostru!

Moș:

Tatăl nostru?

Primul înger:

Moșule, zi născătoarea!

Moș:

Născătoare?

Primul înger:

Moșule zi agale...

Moș:

Plata înainte dați-o moșului!

Mind:

(A lányok együtt mondják a szöveget, az öreg zörget a ritmusra.)

*Voia bună a dacilor,
Voia comunalilor,
S-a născut Isus Cristos,
În nume de folos.
Nu s-a născut în poiată,
Nici în curtea despoiată,
Ci în poata iudeii,
Unde își cântă îngerii.
Îngerii frumos cântă,
Că gazda colac ne-a da,
Iese gazda cu colacul,
Ține măi Ioane sacul.*

(Kínálgatás, majd egy kántáló énekkel távoznak.)

*Jézus, a Megváltó.
Angyalok kísérik,
Segítik munkáját,
Meggzabadít minket,
Nehéz bűneinktől.*

Uralkodó:

*Most gyere be testvér,
Melegedj és mesélj,
Hol született Krisztus,
A Megváltó Urunk.*

Öreg:

*Békesség Istenről az
egész népünknek.*

Első angyal

Mondd, öreg a „Miatyánkot”!

Öreg:

A mi apánkat?

Első angyal:

Mondd öreg az „Üdvözlégyet”

Öreg:

Üdvözlégyet?

Első angyal:

Öreg, mondjad lassan...

Öreg:

Előre kell fizetni az öregnek!

Mind:

*Óseink jókedve,
Népünk békessége,
Meggzületett Krisztus,
Mindenki örömére.
Nem akolba született,
Sem fedetlen udvarban,
Judeai kis házban,
Angyalok társaságában.
Az angyalok énekére,
Kaláccsal kínál a gazda,
Kijön a ház udvarára,
Készítsd János a zsákokat!*

SVÁB BETLEHEMES JÁTÉK

Kisdengelegi sváb betlehemes játék

Kisdengelegén az 1930–1940-es években játszották ezt a játékot, aztán megszűnt. Kérésünkre 1992-ben a hajdani betlehemezők felelevenítették gyermekkoruk betlehemes játékát. Nagy segítségünkre volt a játék újraélesztésében Stier Pál (sz. 1928) és felesége Stier Mária (sz. 1933) néni. Pali bácsi emlékezett a teljes szövegre és elkészítette a betlehemet, felesége a ruhákat varrta meg. Amikor 1993-ban összeállt az „öregfiúk” betlehemes csoportja, karácsonykor videofelvételt készítettünk a csoport játékaról, majd ezután elkészült a játék forgatókönyve is. A szöveg leírása Pali bácsi Németországba elszármazott fia, Stier Róbert munkája. A felelevenített játékot biztosan 1937–1943 között játszották Kisdengelegén, vagy ahogy a nevét a helybéliek használják, Csárdán [35. kép].

1. Szereplők

A játéknak hét szereplője volt, angyal, betyár, öreg és a négy betlehemhordozó. Hajdanán, kb. 9–15 évesek, *iskolás gyerekek* betlehemeztek, a mostani előadók közül Horn István és Stier Pál voltak azok, akik gyermekkorukban is szerepeltek benne.

Angyal (Engel) (Stier Pál, római kat. 1928)

Betyár illetve (Schäfer) (Horn Vendel, római kat. 1966)

A magyar változatban betyár, a sváb játékban viszont juhász szerepel.

Öreg (Alter) (Korber Martin, római kat. 1933)

Betlehemhordozó (Betlentrager)

(Deres Vendel, római kat. 1940)

(Horn István, római kat. 1930)

(Horn Wilhelm, római kat. 1954)

(Schies Mathias, római kat. 1930)

A szereplők öltözete

Az angyal, a betyár és a betlehemhordozók öltözete azonos, mind hófehér nadrágban és kiengedett fehér ingben vannak, fejükön papírsüveg. A süvegre elől piros keresztet és csillagokat festettek. Az angyalnak csengője van, a betyárnak fából faragott kardja, ami fehér és színes papírral van feldíszítve. Nála van a persely is.

Az öregén kifordított bunda, a fején kifordított kucsma, kenderkócból készült, hosszú szakálla és bajusza van. Oldalán tarisznya, kezében hosszú bot. Az egész bot be van vonva papírral, úgy, hogy papírojtok, csíkok lógnak le róla. Kis csengők vannak reá erősítve.

2. A betlehem leírása

A betlehem két rúdra erősített, inkább házikó alakú építmény, nincs tornya. Deszkából készült, fehér papírral van bevonva, amire csillagokat ragasztottak. Tetején nagy piros kereszt. Míg a többi betlehemben általában csak egy kis, félkör alakú lyuk van, ennek az első fele szinte teljesen nyitott és így jól be lehet látni. Benne jászol a kis Jézussal, az alján moha, széna báránykákkal, szentképek. A betlehemet év közben mindig a fiúk őrizték, karácsony előtt elvitték egy *öreg mamához*, aki mindig kijavította, megigazította nekik.

3. A betlehemes játék menete

A próbákat adventkor kezdték, az istállóban, a *jószágoknál*. Ez azzal magyarázható, hogy Kisdengelegen abban az időben, tehát az 1930–40-es években, a fiatal legények télen kint aludtak az istállóban. Miután megetették, elrendezték az állatokat, mindig összegyűltek valamelyik istállóban és kártyáztak, beszélgettek. Ilyenkor került sor a betlehemes játék próbájára is. A betlehemesek szenteste délutánján indultak, s először a közeli tanyákra látogattak el, hogy még világosságban visszaérjenek a faluba. Mivel ezeknek a tanyáknak a lakossága általában magyar volt, itt a játéknak a magyar változatát mutatták be. Ahogy azt látni fogjuk, a két szöveg nagyon hasonlít egymásra, az énekek kivételével. Nagyon nehéz lenne eldönteni, melyik ihlette a másikat. Adatközlőim szerint a sváb változat volt meg hamarabb, talán a sváb játék egy szatmári magyar játék fordítása. A csoport jellegzetes felállásban járta a falut: elől az angyal és a betyár, utánuk a négy betlehemhordozó a betlehemmel, majd az öreg. A csoportot két kisebb gyerek előzte meg, akik bekopogtak minden házhoz s értesítették a háziakat a betlehemesek érkezéséről. Osztokodáskor, *valamit kaptak ők is*. Párhuzamosan közlöm a sváb és a magyar betlehemes játék szövegét, hangsúlyozom, két játékról van szó, a magyar nem a sváb játék fordítása, de nagyon hasonlítanak egymásra. A „Jegyzetek” c. fejezetben közlöm a sváb szöveg magyar szövegtől eltérő részeinek adatközlőim általi fordítását.

4. Szöveg és dallam

Der Engel:

(Már az udvaron csenget, majd belép)

Gelobt sei Jesus Christus!

Wir bitten um Erlaubnis.

Tiefemer rei kumma mit dm

Betlehem?

Der Hausherr:

Ja!

Angyal:

Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Engedélyt kérünk,

Bejöhethünk a betlehemmel?

Házigazda:

Igen!

Gesang:

Ének:

(Bejönnek a betlehemesek az öreg kivételével.)

Gesang:

Uns ist ge - bo - ren ein göttlich - es, Kind
das wir im Stal - le zu zu Bet - le - hem findt,
Freu - et euch Chris - ten, singt al - le zu - samm',
Ein schö - nes dar, klar mit fröh - lich - em Schein.

Ének:

Men jünk be, mind - nyá - jan, nem le - szünk meg,
Tün - dér - lik, fé - nye - lik, je - le - nik meg,
Ó, Szent Jó - zsef, mit gon - dol - tál,
Hogy is - tál - lót vá - lasz - tot - tál?

*Ja, Jesus Kind, dir ein jeder
Christ,
Kann es anschauen wie geehrt
du bist,
Dass du verlassest die
himmlische Freud,
Um zu tragen ein fröhlicher
Schein.¹*

Der Engel:

Kummed rei lieber Alter!

*Nem találtam nyugvóhelyet a
városban,
Hanem ottan barmok között a
jászolban,
Ó, ti szerencsés pásztorok,
mieleőttünk imádjátok,
Imádjuk azt a kis Jézuskát
a városban.*

Angyal:

Jöjjön be kend, öregapám!

Das Alter:

(Bejön az öreg)

*Ja, ja i mächt, aber i find
Tierschnalla itta.*

Der Engel:

*Passed auf i tuore nese auf,
aber s'ischt a sieba metrega
Graba voarene.*

Das Alter:

*Wenn i achtzehja Johr gsei bin,
achtzehja Kinder dr Vater bin i
leicht duer a soua Graba gjuckt.*

*Heirassa, hoppssassa, gueten
Abet winschene!*

*Ihr trinked und jassed, iber
dr arum Alt hond er gar kuia
Kummer?*

Der Engel:

*Dr Alt ischt z'frieda wenn dr
a Prenntawei hat.²*

Das Alter:

*Dr Alt ischt guot beim Haus.
Wenn kuia Fehler ischt, denn
macht er uin.*

Der Engel:

Alter, gand i dr Betlehem!

A magyar változatban, itt még van egy párbeszéd:

Das Alter:

*Ja, ja mei liebes Kind, wa
fier a Stadt ischt Betlehem?*

Der Engel:

*Wo eiser Chrischtkindle
gibuara ischt.*

Öreg:

*Bemennék édes fiam, de nem
lelem az ajtókilincset.*

Angyal:

*Vigyázzon, kinyitom én, de van
egy hétméteres árok előtte.*

Öreg:

*Mikor én 18 éves voltam, és
18 gyermeknek apjuk voltam,
ilyen árkon én könnyen
átugrottam.*

*Hopp estét, jó estét, én is itt
vagyok!*

*Ti esztek, isztok, az örege
nem is gondoltok?*

Angyal:

Az öregnek jó a pálinka.

Öreg:

*Az öreg jó a háznál, ha nincs
kár, csinál.*

Angyal:

Öreg, menjen Betlehembe!

Öreg:

*Hová, háová édes fiam, a vén
tehénbe?*

Angyal:

*Nem, nem, kend öregapám,
Betlehembe.*

Öreg:

*Igen igen, édes fiam, Betle-
hembe.*

Miféle város az a Betlehem?

Angyal:

Ahol a kis Jézuska született.

Das Alter:

Wo eiser Gättekind gibuara
ischt?

Der Engel:

Nui, nui mei lieber Alter.
Wo eiser Chrischtkindle
gibuara ischt.

Das Alter:

Ja, ja mei liebes Kind. Wo
eiser Chrischtkindle gibuara
ischt.

Der Engel:

Alter lueget Uhr a!

Das Alter:

Wa, Kuha a?

Der Engel:

Nui, nui, nui lieber Alter.
't Uhr a.

Das Alter:

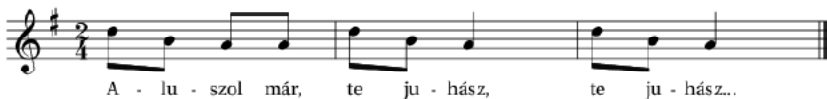
Ja, ja, mei liebes Kind,
't Uhr a.
Halba zwölfe isch, jetzt
lauf i wieg. Weil i weiter
Schäfer nummä sei will,
so leg i mi nieder.⁵

(Lefekszik az öreg.)

Gesang:⁶

Ének:

Das Alter:

I bin doch no wach.

Öreg:

Ahol Józsi Miska született?

Angyal:

Nem, nem, kend öregapám,
ahol a kis Jézuska született.

Öreg:

Igen, igen édes fiam,
ahol a kis Jézuska született.

Angyal:

Öreg, nézze meg az óra pon-
tosság!

Öreg:

Mit, az óra taknyosság?

Angyal:

Nem, nem, nem, kend öre-
gapám,
az óra pontosság.

Öreg:

Igen, igen, édes fiam, az óra
pontosság.
Fél tizenkettő, felmászok
a hegytetőre,
már én többet juhászbojtár
nem leszek.

Ének:

Mégis ébren vagyok.

Gesang:

Ének:

Ének:

Das Alter:

Blut und keine Milch.⁸

Der Schäfer:

*Ein Schäfer bin ich⁹
mein Vater war auch das.
Den Stock und die Flöte in
meiner Hand,
Ein Schäfer bin ich und halte
mich auch dazu.
Gestern war ich bei meinem
Herrn gewesen,
Hab den Geldsack auf den
Tisch gelegt,
und habe ihm gesagt,
Er soll den Sack füllen mit
Gold und Silber.
Da ist mein Herr ganz
erschrocken
und hat mich gleich weiter
geschickt.
Jetzt bin ich hier und
ohne Geld.*

Der Engel:

*Stehen Sie auf mein
lieber Alter!*

Das Alter:

*Ich möchte aber meine
Beine sind zu alt.*

Öreg:

Sej, de nem angyalok.

Betyár:

*Betyár vagyok, apám se más
volt,
Ostor füttyög bal vállamon
karikában,
Betyár vagyok, annak is
tartom magamat.
Tegnap este bementem
az úrnál,
Letettem a perselyemet
az asztalra,
és mondtam:
Tegyenek bele pénzt,
ha nem erőszakkal elviszem.
Evvél az úr nagyon megijedt,
S telerakta perselyemet
ezüsttel, arannyal.
Úgy küldött engem az útra,
A faluvégén kitört lovam lába,
Ott maradtam egy ingben,
szál magában.*

Angyal:

Keljen fel, kend öregapám!

Öreg:

*Felkelnék én édes fiam, de
vén a csont.*

Der Engel:

*Sie müssen aufstehen,
weil ich sonst prügele.*

Das Alter:

*'t Schläg mane itta, aber
lieber prubiere auf zu sta.*

(Feláll az öreg.)

Der Engel:

*Wa hats'ne tramt,
leiber Alter?*

Das Alter:

*'s hat mr tramt, dass diene
guote Leit dr Sack g'fillt hand
mit Gold und Silber.¹⁰*

Der Engel:

Wa no?

Das Alter:

*Dass't Hausfrau a Wurscht
i dr Tanischer tuot,
a Glas Wei it Hand und dass
se in Alta a schäs Lietle singet.¹¹*

Angyal:

*Keljen fel, mert végig húzom
a kend farát. Mit álmódott kend
öregapám?*

Öreg:

*Azt álmódtam, édes fiam,
hogy bejártam ungot-berket, he-
gyet.*

Angyal:

Hát még?

Öreg:

*Azt, hogy a gazdasszony
egy fél rófös kolbászt kötött
a nyakamba, és egy üveg bort
az oldalamra.*

Angyal:

És még mit?

Öreg:

*Danoljatok az öregnek egy szép
nótát!*

Stie-kä-ta fie-där-la in den Tag in den Tag, 'sBäse hat gseit se häb
Bratwierscht gmacht, 'sBäse hat gseit se häb Bratwierscht gmacht
Bäse gib mr a Wei - le, Wei - le, und a Gäs - le
Wei - le, und a Gäs - le Wei - le.

Gesang:

2. Am heu - ti - gen Tage sind al - le Men - schen
1. Als Kind - lein im Stall, von ei - ner Jung - frau
freu - den - reich freu - den - reich.
sauber und rein sauber und rein.
Auf Stroh und Heu ist er ge - bor - en
Von sei - nem lie - ben, see - li - gen, die - nen,
der ich bin, der ich bin.
En - gel - reich, En - gel - reich.¹²

Gesang:

Auf ihr Hir - ten von dem Schlaf, von dem Schlaf,
Lau - fet Eu - rem Hei - land nach.

Gesang:

Er ist ge - bo - ren in der Kripp', in der Kripp',
Und so heisst er Je - sus Christ, und so heisst er Je - sus Christ.¹³

Gesang:

A - - - de zur gu ten Nach, Jetzt wird der
 Schluss ge - macht, Dass ich muss Schei - den.
 Im Som - mer wächst der Klee, Im Win - ter
 Schneits den Schnee Dann komm ich wie - - - der¹⁴

Ének:

I mád - juk a Jé - zus - kát, Jé - zus - kát, Ki is i - mád
 ben - nün - ket, Menny - be vi - szí lel - kün - ket.

*Távozáskor a **Mennyből az angyalt** énekelték.*

Der Hausherr:

Kummed, trinked a Gläsle Wei!

Házigazda:

Jöjjenek, igyanak egy pohár bort.

Ezután került sor a kínálgatásra. Általában egy pohár bort fogyasztottak, a házigazda tett a perselybe pénzt, s kaptak egy darab kolbászt is.